

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Студијски програм мастер академских студија

Српска филологија: српски језик и књижевност

ЗАВРШНИ РАД

КВАЛИФИКАЦИЈА ОСОБА ЖЕНСКОГ И МУШКОГ ПОЛА У ЧАСОПИСУ
„ВОСПИТАТЕЉ ЖЕНСКИ“ СВ. 2 (1847)

QUALIFICATION OF FEMALES AND MALES IN THE MAGAZINE „VOSPITATELJ
ŽENSKI“ NO. 2 (1847)

Студенткиња

Наташа Шкобић

Менторка

Проф. др Исидора Бјелаковић

Нови Сад

2019

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Студијски програм мастер академских студија
Српска филологија: српски језик и књижевност

Наташа Шкобић

ЗАВРШНИ РАД

КВАЛИФИКАЦИЈА ОСОБА ЖЕНСКОГ И МУШКОГ ПОЛА У ЧАСОПИСУ
„ВОСПИТАТЕЉ ЖЕНСКИ“ СВ. 2 (1847)

QUALIFICATION OF FEMALES AND MALES IN THE MAGAZINE „VOSPITATELJ
ŽENSKI“ NO. 2 (1847)

*Овај рад не садржи облике присвајања или злоупотребе радова других аутора.
Овај рад не сме да буде предмет незаконитог присвајања или злоупотребе од стране
других аутора.*

*This thesis does not contain any form of illegal appropriation or abuse of other authors' works.
This thesis must not be an object of illegal appropriation or abuse by other authors.*

Нови Сад, 2019

Потпис студенткиње

Сажетак

У раду се анализира начин на који се квалификују именице које денотирају особе женског и мушког пола у св. 2 часописа „Воспитатељ женски“ (1847), који је уређивао Матија Бан. Корпус за анализу представљају придевско-именичке и глаголско-именичке везе. Након теоријско-методолошких оквира истраживања и напомена о животу уредника и структури часописа, наводи се семантичка класификација забележених именица. Следи анализа ексцерпираних примера у којима су дате именице квалификоване придевом или глаголом, која подразумева (1) семантичку класификацију, (2) упоређивање добијене слике жене и слике мушкарца (3) њихово тумачење са културолошког аспекта и аспекта родне равноправности и (4) утврђивање фактора који су утицали на губљење појединих речи из српског језика.

Кључне речи: *Воспитатељ женски*, жена, мушкарац, именица, придев, глагол, 19. век

Abstract

This paper analyses the qualification of females and males in the magazine „Vospitatelj ženski“ no. 2 (1847), which was edited by Matija Ban. Corpus analysis includes relations between nouns and a) adjectives and b) verbs. The theoretical-methodological framework of research and notes about the editor and the structure of the magazine are followed by the semantic classification of nouns that denote females and males. Analysis of the relations between nouns and adjectives/ verbs includes (1) their semantic classification, (2) comparison of the female image and male image as presented in the magazine, (3) their interpretation from the cultural aspect and the aspect of gender equality and (4) finding the reasons for disappearance of some words in the Serbian language.

Key words: *Vospitatelj ženski*, female, male, noun, adjective, verb, 19. century

Садржај

1. Предмет, корпус и циљеви истраживања.....	2
2. <i>Воспитатељ женски</i>	4
3. Матија Бан – живот и рад.....	8
4. Анализа.....	10
4.1. Именице које денотирају особе женског и мушког пола.....	10
4.1.1. Семантичка класификација именица које денотирају особе женског пола.....	11
4.1.2. Семантичка класификација именица које денотирају особе мушког пола.....	12
4.1.3. Однос жена: мушкарац.....	15
4.2. Придеви који квалификују особе мушког и женског пола.....	18
4.2.1. Придеви који квалификују особе женског пола.....	19
4.2.2. Придеви који квалификују особе мушког пола.....	23
4.2.3. Однос жена: мушкарац.....	29
4.3. Речник глагола којима се квалификују жене и мушкарци.....	33
4.3.1. Глаголи којима се квалификују особе женског пола.....	33
4.3.2. Глаголи којима се квалификују особе мушког пола.....	45
4.3.3. Семантичка класификација глагола који означавају радње чији је агенс жена/ мушкарац.....	61
4.3.4. Однос жена: мушкарац.....	65
5. Закључна разматрања.....	67
6. Литература.....	69

1. Предмет, корпус и циљеви истраживања

У раду се анализира начин квалификације особа женског и мушког пола у другој свесци часописа *Воспитатель женский* из 1847. године. Корпус за анализу представља целокупан текст, а коришћено је дигитализовано издање са сајта Библиотеке Матице српске (<http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/3199>). Имајући у виду чињеницу да прва свеска часописа није дигитализована, приступило се анализи приступачније – друге свеске. Изостала је анализа треће свеске, јер се претпоставља да је квалификација жена и мушкараца слична.

Најпре су ексцерпирани и семантички класификоване именице које денотирају особе женског и мушког пола. Из анализе су изостављени етници и етноиди.¹ Именице су навођене у транскрибованој форми, у облику номинатива.² Следи анализа њихове лексичке спојивости, која подразумева „било који групу речи чији су чланови семантички повезани ради остваривања лексичке кохезије“ (Бјелаковић 2018: 50). У питању је појам шири од појма колокације³, пошто су анализом обухваћене и везе које могу бити схваћене као слободне. Како примећује И. Бјелаковић, природа грађе и непостојање електронског корпуса српског књижевног језика предстандардне епохе отежавају разликовање колокација од слободних лексичких спојева, јер је тешко утврдити степен учесталости датих веза (Бјелаковић 2015: 110). Ексцерпирани су и семантички класификовани примери у којима придеви квалификују особе оба пола. Издвојени су и глаголи који означавају радњу која се приписује особама оба пола. Из анализе су изостављени глаголи говорења, кретања (и одсуства кретања), фазни и модални глаголи, глаголи аудитивне и визуелне перцепције, као и глаголи изведени од њих будући да су регистровани примери из ових категорија семантички неутрални у погледу квалификације особа одређеног пола.⁴ Такође, изостављени су глаголи *бити*,

¹ Етник је у РСЈ дефинисан као ‘назив становника неког насељеног места или краја, земље’. „Разлике између етника и етноида тичу се само врсте творбене основе: док је код етника то неки топоним, код етноида је то нека општа именица, или [...] придев (као у западњак, источњак)“ (Ајдановић 2008: 106).

² Облик номинатива реконструисан је за именице чија је потврда у неком зависном падежу.

³ „Колокација представља синтагматски лексички спој двеју или више аутосемантичних лексема, устројен према морфосинтаксичким правилима датог језика, с већим или мањим степеном постојаности и међусобне везаности елемената, условљеним језичким и ванјезичким, културно-историјским и друштвеним датостима“ (Дражић 2014: 73).

⁴ Ова одлука донета је након сагледавања целокупног корпуса. Примери као што су: *она га бодро погледа, сестре, које су га пратиле, Вођа овако је говорио чети, она опази кодъ врата Лорда Сеимура, кои бјаше чуо савъ разговоръ, Ту ћемо спавати* и сл. ни на који начин не утичу на представљање датих полова, с обзиром на то да представљају радње које су својствене свима, свуда и у сваком добу. С друге стране, било би значајно спровести истраживање о њиховој семантици и рекцијским допунама, које се у

знати, живети, имати, мислити, остати, постати, спавати, узети. Глаголи су у транскрибованој форми наведени у виду речника, азбучним редом, а потврде у оригиналној графици и правопису. Где је било потребе, у фуснотама указано је на губљење или промену значења појединих речи српског језика.

Забележени су следећи структурни типови:

1. придев + именица/ заменица: придевска лексема означава својство које се приписује ентитету означеним датом именицом/ заменицом, нпр. *разборна кућанка, племенита госпо, врховный поглаваръ, ситнога младића, [...]изискуе се да е доиля крупна, здрава[...], [...]Срби слабо увойштени и слабо оружани бiяху[...].*
2. именица + глагол: издвојени су примери у којима дате именице/ заменице означавају агенс, нпр. *она му поврати целовъ, онъ е мало за ню маріо.* У речнику је наведена веза именице/ заменице и глагола, а затим и рекцијска допуна датог глагола.

Као што је наведено, анализирани су и квалификатори уз заменице које упућују на денотирану особу женског и мушког пола.

Након сваког одељка у којем се наводе регистроване именице, придеви и глаголи којима се означавају и квалификују жене и мушкарци, упоређена је добијена слика жене и слика мушкарца, а потом је она протумачена са културолошког аспекта или аспекта родне равноправности. Различити аспекти живота који служе за номинацију особа и њихову квалификацију у анализираном тексту тумачени су у ширем културолошком контексту: у неким се огледа традиционалан однос према животу (нпр. жена ретко напушта кућу, брине о дому и детету, мушакрац ратује), а у неке продиру новине (нпр. скупљање новца за оснивање школа, позивање лекара у случају болести). Приликом анализе и у напоменама као илустрација и потврда одређених теза ослањали смо се на тумачења дата у Тимотијевић (2011), Вулетић (2002), Перовић (2006) и др.

неким случајевима донекле разликују од данашње. Поједини глаголи говорења и кретања задржани су због своје структурне занимљивости.

2. *Воспитатељ женски*

Први часопис за жене међу Србима *Воспитатељ женски* (*Воспитатель женский*) основан је 1847. године. Током те године објављене су три свеске, а рад је убрзо обустављен након Мађарске побуне.⁵ Први и једини уредник овог часописа био је Матија Бан.⁶

Ширење просветитељских идеја од 18. века утицало је на јављање потребе за оваквим часописом. Српска грађанска јавност и штампа развијали су се на територији Аустрије, док је становништво јужно од Саве и Дунава углавном још увек било неписмено (Дојчиновић 2015: 180). Душан Иванић је у поглављу „Женска периодика“ у књизи *Књижевна периодика српског реализма* (2008) истиче да од средине 19. века и жене постају активна публика (Дојчиновић 2015: 181).

Код Срба у Османском царству и Хабзбуршкој монархији било је уобичајено да се женска деца образују у породици, где их мајке уче „кућним пословима, вођењу домаћинства, а у сиромашнијим породицама и радовима на имању“ (Тимотијевић 2011: 309). Почетком 18. века образовање градске женске деце сводило се на предење, везење и ткање. Девојке у Хабзбуршкој монархији касније уче кројење и шивење, јер мода постаје битан фактор у њиховим животима. Потпуније образовање добијале су девојке из виших друштвених кругова, које су имале приватне учитеље.⁷ Пажња је придавана лепом понашању, познавању језика и лепих уметности, књижевности, музици и сликарству (Тимотијевић 2011: 310). Четрдесетих година 19. века отворене су прве школе за женску децу у Србији, а ученице су биле ћерке значајних државника. Училе су „хришћанску науку, српски језик, историју, стране језике, али и ручни рад, свирање, певање и играње“ (Вулетић 2002: 135). Занимљиво је да је женама у градовима било доступно једино занимање учитељице. „Иако је малобројна српска интелигенција, заједно са једним бројем чиновника и богатих трговаца, инсистирала на школовању женске деце, мишљење сељачке Србије било је да женској деци не треба школа јер „неће бити ни трговци, ни попови“. Ипак је исте 1844. године донетим законом о школама по први пут у Србији уведена могућност школовања и женске деце (додуше у одвојеним школама). Прва јавна женска основна школа основана је у

⁵ <http://сск.срб/2017/12/12/vladislav-djordjevic-zenska-stampa-kod-srba/>

⁶ У литератури је забележено да је Бан слао *Воспитатељ женский* Ђури Даничићу на приказ (Поповић 1958: 705).

⁷ „Тим послом бавили су се Захарија Орфелин, Доситеј Обрадовић, Јоаким Вујић и Милован Видаковић, али и многи странци“ (Тимотијевић, 2011: 310).

Параћину 1845. године, а друга у Београду, наредне 1846. године“ (Јованчевић 2010: 421).

У духу романтизма и борби за ослобођење од Турака, било је потребно очувати снажну националну свест, али и донекле променити начин мишљења и понашања нашег народа. Србија је духовно увек била знатно удаљена од Европе, иако је географски у њеном средишту. Током 19. века сталне борбе за ослобођење од Турака довеле су до окретања западу, многи богати грађани своје синове шаљу на школовање у Француску. „Реч је дакле, о постепеном преображају доминантно патријархалне и - традиционалне Србије у друштво које свој развој постепено окреће новим основама, изградњи модерних вредности и институција какве у то време већ постоје у Западној Европи. У друштву у коме тако доминантно преовладава рурално становништво модернизација остаје суштински проблематична јер традиционалне вредности и даље неприкосновено трасирају смернице живота.“ (Јованчевић 2010: 411–412). Српско грађанство у Војводини под утицајем идеја рационализма и просветитељства критикује „калуђерски живот“ и тежи укидању „предрасуда, рђавих навика и обичаја просветом“ (Јованчевић 2010: 415). Четрдесетих година 19. века „уставобранитељи су исто тако доста радили на дизању народне просвете [...] за њихова времена отворено је преко 200 нових школа, доносе се закони о основним и средњим школама [...] а појављују се и први факултети. Мислило се чак и на институционализовање поља друштвеног живота од опште националне културе, па је нпр. дат полет Друштву српске словесности, 1844. основан је Народни музеј, а 1853. Народна библиотека“ (Јованчевић 2010: 420).

Часопис *Воспитатељ женски*, настао управо у оваквом контексту, имао је, пре свега, морално-педагошку улогу у најширем смислу, те се у анализираној свесци, на пример, уз прилог о војду Карађорђу, налазе додаци о хемији и географији, критикује се повијање деце и сл. Како би се стекао увид у структуру часописа, наводи се његов садржај:

1. Приповетка о Катарини Пар, последњој жени Арига VIII. У овом тексту инсистира се на оданости владару, критикује се слободан избор брачног партнера, као и мучење жена од стране мужа.
2. Биографија славне странкиње (Барбара Сен-Балмон). Централно тежиште животописа почива на истицању храбрости и сналажљивости жене која чува дом и имање у одсуству мужа.

3. Знамените Славјанке. У складу са панславистичким идејама, ова прича говори о владарки Чешке, која је славно управљала народом. Ипак, влада жене у то време још увек није била прихватљива, те је била приморана да се уда.
4. Обичаји, гостопримство, вера Словена. Критикује се слободнији однос мушкараца и жена, који се јавио под утицајем западних обичаја; критикује се себичност домаћина који желе да профитирају доласком госта; наводи се како веровања старих Словена имају сличности са веровањима старих Персијанаца, Јермена, Грка и Римљана, а да је њихова колевка Индија.
5. Карађорђе. Истиче се његова способност у управљању неписменим, некултурним готово дивљим народом, оправдава се његова строгост, као једино средство којим је могао да их контролише.
6. О страним кнезовима. У питању је прича о француским владарима која носи поруку о првенству учености над материјалним.
7. Обраћање Српкињама. Наводи се како су жене из Загреба, Новог Сада и Карловаца прикупиле новац за изградњу женског училишта, те се и друге жене подстичу на такав поступак.
8. Морални савети. Наводи се низ поука о различитим аспектима друштвеног живота: однос према непријатељу, понашање у друштву (како седети, како говорити, како домаћица треба да се понаша), критика охолости, похвала учености, организовање друштвеног живота (предност се даје поселима, баловима, гозбама, весељима поводом различитих празника, а не подржавају се посете мушкараца женама када су оне саме).
9. О зејтину, сирћету, меду, чишћењу сребра. Дају се корисни савети за припремање хране и одржавање чистоће.
10. Лечење. Истиче се потреба за позивањем лекара, покушава се прекинути обичај лечења различитим травама или бајалицама; дају се савети за сузбијање врућице.
11. Савети за васпитање. Наглашава се улога породице и државе у обликовању личности (критикује се повијање беба и инсистира се на томе да мајке доје своју децу).
12. Славјанска књижевност. Даје се преглед рада Ветранића, Николе Деметрића, Андрије Чубрановића (приложена је његова *Јеђупка*), Мароја Држића и Николе Наљешковића.

13. Земљословије. Наводи се 10 основних елемената са подацима о њиховом откривању (кисеоник, алуминијум, калцијум, хром, магнезијум, азот, силицијум, водоник, сумпор, фосфор), и 3 основна елемента (ваздух, вода, земља).

3. Матија Бан – живот и рад

Матија Бан, уредник часописа *Воспитатељ женски*, рођен је 16. децембра 1818. године у Петровом Селу, у српској католичкој дубровачкој породици. У детињству мајка му је рецитовала српске народне јуначке песме (Митровић 1991: 365), те је он од својих најранијих дана осећао припадност српској нацији. Рано је почео да пише, на српском и италијанском језику. Написао је 14 драма, од којих је најзначајнија *Мејрима*. У Дубровнику је изучавао филозофију и педагогију. Године 1839. одлази на острво Халки, где изучава француски и грчки језик и војну науку, а у Бруси економију и турски језик. На острву Халки радио је као учитељ италијанског језика и књижевности, а касније у Цариграду предаје историју и географију. Оженио се Гркињом Маргаритом (Остојић 1903: 149). У Београду од 1850. предаје француски језик на Лицеју, а предлаже и оснивање Катедре за француски језик и књижевност. Године 1858. постаје редовни члан Друштва српске словесности, а 1862. шеф пресбириа (Пауновић 2016: 175). Та је позиција одговарала његовом мишљењу о значају пропаганде. Српска влада доделила му је земљиште у Београду, на којем је он изградио породичну кућу. Тај се део града данас по њему зове Баново брдо. Умро је 14. марта 1903. године у Београду.

Окружење у којем је одрастао утицало је на његове погледе на свет, а његов став о националном одређењу већине балканског становништва види се у другој свесци *Дубровника*, у којој пише следеће речи: „Ми Срби, неки смо источне вјере, неки западне, неки униатске, а неки прешли смо на турску вјеру — ништа мање сви смо Срби” (Митровић 1991: 366–367). То га није спречило да у алманаху *Бранислав* објави песму *Харватом*, „у којој кликће Хрватима *На ноге, на ноге*, а завршава је стихом *Проклет издајица народа свог*“ (Митровић 1991: 367).

Средина 19. века је време великих револуција у Европи и време буђења националне свести. Срби су тежили уједињењу Кнежевине Србије са територијама које су Срби насељавали у Јужној Угарској. Истовремено, тежило се уједињењу са свим територијама које су насељавали како Срби, тако и остали Јужни Словени. Модерно доба захтевало је ослобођење од Турске и Аустрије. За време боравка у Турској, где се упознао са пољским емигрантима (најзначајнији Адам Чарторијски), оснажене су његове панславистичке идеје, те је по доласку у Београд 1844. године основао „тајно панславистичко демократско друштво“ (Митровић 1991: 361).

Рад са Илијом Гарашанином и Стеваном Книћанином утицао је на то да М. Бан замени југословенске и свесловенске идеје великосрпским (Поповић 1958: 693). Бан је имао визију о заједничкој држави Јужних Словена која би обухватала територију од Дубровника и Боке Которске до Софије, а сматрао је да би требало „Србију направити коловођом Јужних Словена“ (Митровић 1991: 362). У Београду добија звање „коловође пропаганде у јужним пределима“, а у аустријским извештајима за њега се пише да је „сплеткаш“ (Митровић 1991: 361–362). Шири идеју о заједничкој држави и револуционарним борбама по Војводини, Далмацији, Хрватској и Црној Гори. Састаје се са митрополитом Рајачићем, баном Јелачићем и владиком Петром Петровићем Његошем. У Војводини је наилазио на отпор, а један од значајних неистомишљеника био му је Јован Стерија Поповић (Поповић 1958: 697–698). У Далмацији нису за сједињење са Загребом, док су у Црној Гори његове идеје одобрене. Наведени (илегални) рад окончан је 1850. године када је ова тајна организација распуштена (Поповић 1958: 714).

У Београду је радио као васпитач кћери кнеза Александра Карађорђевића, што говори о његовој великој учености. Заједно са кнегињом Персидом, кнежевом женом, као и женом Симе Милутиновића Сарајлије организовао је посела у двору, која су одржавана „ради изображенија и увеселенија“⁸ кнежеве деце.

Заједно са Медом Пуцићем, једним од најученијих Дубровчана тога доба, објављује алманах *Дубровник*, у којем пише о прошлости и култури Дубровника, пре свега о књижевности. Окружује се другим Србима католицима, и текстовима различитих профила покушава да истакне значајну улогу њиховог града „у политичкој и књижевној историји Југословена“ (Поповић 1958: 709). У том су алманаху објављивани и његови стихови. (Митровић, 1991: 366–367), као и чланак о језику *Основа свеславјанскога језика* у којем се „залаже за *славјанственост* речи, фраза и граматике будућег југословенског језика.“ Вуку замера резервисаност према славенизмима (Поповић 1958: 708). Поред *Дубровника*, сарађивао је и у часописима *Бранислав*, *Напредак*, *Зора далматинска*. Значајан је и његов драмски опус: *Мејрима* или *Бошњаци*, *Миљенко и Добрила*, *Смрт кнеза Доброслава*, *Смрт Уроша V* или *Последњи Немањићи*, *Краљ Вукашин*, *Цар Лазар*, *Цвијети србске*, *Ванда*, *краљица лешка*, *Кобна тајна (Зла коб)*, *Марта Посадница* или *Пад великог Новгорода*, *Маројица Кабога*, *Јан Хус*, *Кнез Никола Зрински*, *Прослављање кнеза Михаила*.

⁸ <https://www.dan.co.me/?nivo=3&rubrika=Fejton&clanak=531167&datum=2016-02-03>

4. Анализа

4.1.Именице које денотирају особе женског и мушког пола

Мотивационе могућности за деривацију именица чији је денотат човек многобројне су. Номинација човека може бити мотивисана: „физичким изгледом и узрастом особе, навикама и потребама; статусом и улогом човека у различитим друштвеним, политичким, правним, економским, комуникационим процесима; послом којим се човек бави; односом према Богу и вери и положајем у црквеној хијерархији; човек може бити именован према сродничким односима, као учесник у обредима, обичајима, друштвеним играма; као припадник политичке или војне формације и као носилац војног чина или неке титуле; као члан неке научне, стручне, дипломатске и сл. установе; номинација може бити подстакнута и неким специфичним обележјима, као што је одећа коју човек носи или храна и пиће коју воли да једе или пије; према болести од које пати, према несрећи коју је доживео“ (Штасни 2013: 32) и др.

Иако је лексема *човек* дефинисана примарно као ‘живи организам, сисар из реда примата који је постигао највиши развојни ступањ, друштвено биће које мисли, говори и располаже способношћу да ствара оруђа и да се њима служи у процесу рада’⁹ (РСЈ) а тек секундарно као ‘зreo, одрастао мушкарац’, у анализираном тексту уочава се доминација данас секундарног значења ове лексеме, а то се односи и на суплетивну множину ове именице – људи.¹⁰ Тешко је одредити да ли лексема *народ* обухвата и женске јединке. Употребљена је са значењем ‘историјски створена већа заједница људи са заједничким етничким именом маса људи; становништво одређене земље’ али у ситуацијама у којима мушкарци доминирају и имају право гласа: *народ поверава власт, народ је у раздражености политичких страсти* и сл. Пример у којем *народ врви са свих страна ка граду Либину* може обухватати и женско становништво, али имајући у виду чињеницу да су жене ретко путовале, смештено је у групу именица које денотирају особе мушког пола.

⁹ Милка Ивић (1995) уочава да данас за означавање жене не можемо употребити лексему *човек* уколико је квалификујемо на основу физичке особине. Упореди: „Она је висок човек“ и „Она је добар човек“. Разлог за то је што мушкарце и жене разликујемо на основу њихових физичких својстава, те физичко својство жене нећемо приписати именици која у свом значењу нема сему „женско“. Уколико именици приписујемо невидљиве, психичке особине, може се употребити и лексема човек. Упореди: „Она је храбар човек“ и „Она је храбра жена“.

¹⁰ Значења речи која се наводе у раду преузета су из а) Речника српскохрватског књижевног језика, друго фототипско издање из 1990. године, б) Речника српског језика, в) Огледне свеске речника славеносрпског језика и г) Речника српскохрватског књижевног и народног језика.

У раду ће најпре бити наведене и семантички класификоване лексеме које реферишу о особама женског пола, а потом оне које се односе на представнике мушког пола. Лексеме које у различитим контекстима имају различита значења наведене су у различитим категоријама (нпр. лексема *жена* као општи назив за особу женског пола и назив према брачном статусу).

4.1.1. Семантичка класификација именица које денотирају особе женског пола

Семантичка класификација именица вршена је по угледу на класификације у радовима Курешевић – Бјелаковић (2018), Штасни (2013) и Ајџановић (2008). Поједине категорије које из наведених класификација изостају самостално су додате: назив према брачном статусу, узрасту, месту становања, припадник црквене организације и верско одређење.

1. Општи називи за особе

девојка, девојчица¹¹, жена¹², житељка

2. Носилац титуле

госпођа двора, жупанка, кнегиња, краљица

3. Назив према брачном статусу

госпођица, девица, девојка, жена, заручница, невеста, супруга¹³, удова, удовица

4. Назив према друштвеном положају

благородкиња, госпа, господарица, госпођица, госпоја, дворкиња, робиња

¹¹ У два примера ова би именица могла бити резултат номинације према узрасту и имати значење ‘млада девојка’. Међутим, од овакве класификације се одустало, јер је у оба примера на узраст указано придевом: *Младе дѣвоичице* које су биле на служби у Катарине Паръ [...] (1847: 3); *Добро є кадгодъ узъ младу дѣвоичицу* ставити еднога любезнога старца [...] (1847: 74).

¹² Именица *жена* данас се користи да означи одраслу особу женског пола, али и удату жену у односу на свога мужа.

¹³ Читајући текстове у којима се помињу брачни односи може се видети да супруга није равноправан партнер свога мужа. „Њу у браку и даље васпитавају, на начин исти као што се то чини с децом“ (Тимотијевић 2011: 291).

5. Назив према месту становања
грађанка, кућанка (‘укућанка’)
6. Назив за родбинске односе
кћер, мати, маћеха, сестра
7. Назив према међуљудским односима
љубезница, љубимка, пријатељица, ученица
8. Номина агентис
говорница, препирачица, родиља, читатељка
9. Номина професионис¹⁴
дадиља, доиља, домаћица¹⁵, писатељка
10. Назив према интелектуалним својствима
тиква
11. Карактерно одређење
пакосница
12. Физичко и психичко стање
болесница, жалосница

4.1.2. Семантичка класификација именица које денотирају особе мушког пола

1. Општи назив за особе
момак, муж¹⁶, мушкарац, савременик, човек

¹⁴ Мали број примера у овој семантичкој категорији именица може бити показатељ ограничених могућности запошљавања жена у то доба.

¹⁵ Мушки еквивалент наведен је у категорији међуљудских односа. Разлог за то је што је један од главних задатака жене одржавање дома, а врло често јој је то био једини задатак. Мушкарац је као домаћин имао задатак да обезбеди опстанак дома и породице, што је подразумевало његово бављење другим пословима.

2. Назив према узрасту

младић, момак¹⁷, старац

3. Носилац титуле

витез, вођа, војвода, владатељ, господар, жупан, заповедник, кнез, краљ, краљевић, лорд, поглавар, полковник, покровитељ краљевине, старешина, султан, цар

4. Назив према брачном статусу

муж, супруг

5. Назив према друштвеном положају

благородник, властелин, господар, господин, господичић, дворјанин, племић, слуга

6. Назив према материјалном статусу

сиромах

7. Назив према месту становања

грађанин, земљак, кућанин ('члан, припадник куће, породице, укућанин'; РМС), саграђанин, сељак, сограђанин, странац, странин

8. Назив за родбинске односе

брат, деда, син, зет, отац, прадеда, рођак, сродник, стриц, унук

9. Назив за међуљудске односе

воспитаник, гост, домаћин, друг, другар, изабраник, љубимац, наследник, непријатељ, пријатељ, противник, соперник

¹⁶ За разлику од лексеме *жена*, ова лексема је сузила своје значење и данас се користи само да означи ожењеног мушкарца. (РМС као друго значење наводи значење 'одрастао мушкарац', али се у РСЈ јавља само значење 'ожењен човек у односу на своју жену').

¹⁷ Ова је лексема употребљена само у једном случају: [...] дванаесторо момака красно обучени стану на едну страну врата, а дванаесторо на другу [...] (1847: 8). Њоме су означени мушкарци у краљевој пратњи, а може указивати на њихов узраст.

10. Припадник црквене организације и верско одређење

архиепископ, владика, епископ, католик, опат, парох, поп, протестант

11. Номина агентис

издајица, исповедник, посредственик, походитељ, путник

12. Номина професионис

војник, воспитатељ, законодавац, згодописатељ, златар, земљоделац, јавни крвник (целат), књижевник, књижникъ, лекар, лечник, математик, мороначелник (амирал), начелник, општинар, пастир, песник, писатељ, поклицар, руководитељ (тутор), списатељ, тамничар, трговац, учитељ, шериф

13. Физичко и психичко стање

болесник

4.1.3. Однос жена: мушкарац

При првом погледу на наведене листе уочава се упадљиво већи број именица којима се означавају мушкарци. Наспрам 45 именица које денотирају жене налазе се 102 именице које денотирају мушкарце.

Када је реч о општим називима за особе, битно је напоменути да се именице жена и муж употребљавају да означе особе датог пола у биолошком смислу, али и венчаног припадника датог пола.

Према узрасту именовани су једино мушкарци: младић и старац.¹⁸ Код особа женског пола на узраст упућује придев (нпр. *младе девојчице*).

Када је реч о титулама, за жене су забележене само четири. У три случаја оваквим називом означава се жена која је удата за мушкарца којем припада дата титула. Једино је реч *кнегиња* употребљена да означи жену која влада народом, али је у наставку приче она приморана да узме себи мужа, који ће преузети титулу. Забележено је чак 20 назива за мушкарце носиоце титула и углавном је реч о особи на врху хијерархије, која има заповедну моћ (нпр. *вођа, владатељ, заповедник, полковник, султан*)

Интересантна је чињеница да се код именовања мушкараца на основу њиховог брачног статуса јавља једино значење 'ожењен мушкарац у односу према својој жени' (*муж, супруг*), док су код жена заступљене именице са низом варијација у погледу брачног статуса: *госпођица, девица, девојка* 'неудата девојка', *заручница* 'девојка која је верена', *невеста* 'девојка која се удаје', *жена, супруга* 'удата жена' и *удова, удовица* 'жена којој је умро муж'. То би могло да сведочи о томе колико је битну улогу имао супруг у животу једне жене, и колико је његово присуство/ одсуство утицало на положај жене у друштву.

Друштвени положај умногоме је утицао на живот особе. Особе на нижем ступњу друштвене хијерархије имале су ограничене могућности. Особама на вишим ступњевима било је отворено више врата, а једна од главних разлика била је та што је богатијем, градском, високом становништву образовање било приступачније. Читатељке овог часописа морале су бити писмене. Забележене именице углавном означавају особе које су више на друштвеној лествици (нпр. *благородкиња,*

¹⁸ Корпус је показао да се на млађи узраст мушкараца указује једино именицом, док је од придева који означавају узраст забележен једино придев стар.

господарица, властелин, племић), а само два примера (*робиња, слуга*) помињу особе које су у подређеном положају у односу на њих.

Именовање особа на основу њиховог материјалног статуса у корпусу је веома слабо заступљено – забележен је само један пример: *сиромах*. На материјални статус особе углавном је указивано одговарајућим придевом.

Мотивација за именовање лица била је и место становања. У случају жена, забележена су два примера: *грађанка, кућанка*. У случају мушкараца јављају се и лексеме попут *земљак, странац, странин*. Такво стање указује на већу мобилност мушкараца у односу на жене, које су биле везане за своју кућу и место у којем живе, док су мушкарци путовали у друге земље – отуда потреба за разликовањем ‘човека који је из исте земље или истог краја’ и ‘човека који није грађанин оне земље у којој се налази’.

Бројније су лексеме којима се означавају мушки крвни сродници: жена је *мати* или *маћеха, кћерка* или *сестра*. Бројност лексема мушког рода може се тумачити као знак већег значаја мушкарца у породици¹⁹. Такође, лексеме *деда* и *прадеда* употребљене су у множини са значењем ‘преци’, што сведочи о наслеђивању свести о припадности једној породици мушком линијом.

Примери именовања жена на основу односа који она успоставља са другом особом говоре о малобројности тих односа, али и о њиховој природи: углавном је реч о односу надређеног и подређеног (*љубимка, ученица*), једино *пријатељица* подразумева равноправан однос две особе. Занимљива је чињеница да *гост* и *наследник*²⁰ немају свог женског еквивалента, што је још један показатељ слабе мобилности женског пола и првенства мушкараца као носиоца породичног имена.

Именице класе номина агентис директно означавају радњу која квалификује дату особу. У издвојеним примерима жена говори (*говорница*), препире се (*препирачица*), рађа (*родиља*) и чита (*читатељка*). Мушкарац посредује

¹⁹ „Мушкарац, домаћин, супруг и отац породице, њен је представник и заступник у јавној сфери, јер једино он ужива грађанска права“ (Тимоотијевић 2011: 288). Како наводи Александра Вулетић, задружна породица сматра се уобичајеном у то доба (Вулетић 2002: 34). Свака породица у задрузи имала је свог старешину, а родбински односи међу члановима били су разнолики и било је неопходно означити их одвојеним лексемама.

²⁰ Смрћу једног од супружника брачна и породична заједница престају да постоје. Према наследном праву, „имовина родитеља делила се подједнако на сву децу, прво само на синове, а убрзо потом и на кћери“ (Тимоотијевић 2011: 282).

(*посредственик*), походи (*походитељ*) и путује (*путник*). Сам Бан у анализираној сведи часописа *Воспитатель женскій* пише о томе како је потребно сузбити обичај да мушкарци походе жене када су оне саме у кући.²¹ Жени се препоручује да се слободно креће једино у оквиру свог дома и имања.

Наспрам 25 именица којима се означавају мушкарци вршиоци институционализованих радњи, налази се само 4 таква примера код жена. У питању су радње које се тичу бриге о детете и дому, а само пример *писатељка* означава жену која излази из тог традиционалног оквира. Мушкарац који се бави тим послом може бити означен већим бројем именица: *згодописатељ, писатељ, песник, списатељ*.²²

Именица *тиква* употребљена је у пренесеном значењу како би означила ‘ограничену, глупу жену’. Карактерно је одређена једино жена, и то као зла (*пакосница*). Као припадници црквене организације јављају се једино мушкарци (*архиепископъ, владика, епископъ, католикъ, опатъ, парохъ, поп, протестантъ*).

²¹ „На позив госта одговара домаћин или неко од мушких чланова породице. Ако таквог одговора није било, посетилац није улазио у приватни простор него се враћао. Претходно најављивање било је страво. Крајем 18. века међу Србима у Х. монархији уобичава се пракса да се гости свечаније примају одређеним даном, обично недељом. У разговору учествују жене, домаћинова супруга или сестра, али оне говоре кратко и мало. Током породичних славља врата породичног дома отварају се за госте и он постаје јавни простор“ (Тимотијевић 2011: 347–348).

²² И данас се у језику уочава доминација именица мушког рода у односу на именице женског рода приликом означавања вршиоца институционализованих радњи. Разлог за то је, како наводе Киш и Ајџановић, чињеница да „говорници интуитивно осећају да је у том смислу мушки род немаркиран, за разлику од маркираног женског рода. Употреба мушког рода не имплицира поделу према полу, док женски род то истиче“ (Киш – Ајџановић 2007: 226).

4.2. Придеви који квалификују особе мушког и женског пола

Придеви којима се означава људска особина на другачији начин одређују човека, за разлику од именица. Именице као самосталне речи означавају денотирани појам и доживљавамо их као конкретне објекте, док придеве, које као несамосталне одредбене речи одређују именице, не можемо схватити конкретно. Они нам помажу да конкретизујемо појам означен именицом. „Именичка синтагма с конгруентним придевом као зависним чланом представља минимални контекст за декодирање именичког значења. У исто време, оваквом синтагмом не можемо придевски појам свести на конкретан објекат“ (Драгићевић 2001: 166).

Семантичка класификација придева урађена је првенствено на основу класификације Р. Драгићевић (2001). Ауторка наводи две основне опозиције физичка: духовна особина и пожељна: непожељна особина. Пожељне и непожељне физичке особине наводе се у једној групи, док су духовне наведене у посебним групама. „У структури пожељне духовне особине јесте: који је + (вредносно плус) у ситуацији, а у структури непожељне духовне особине јесте који је - (вредносно минус) у ситуацији“ (Драгићевић 2001: 173–174). Преостале семантичке групе осмишљене су по узору на семантичку класификацију именица, с обзиром на то да су мотивација за номинацију особа и начин квалификације придевом веома слични. Отуда групе придева којима се особе детерминишу с обзиром на интелектуална својства, способности, узраст, брачно стање, материјални и друштвени статус, припадност некој организацији или религији, место становања. Мушкарци се квалификују још и с обзиром на став јавности према њима (у случају носилаца титула) или на стање војника или војске, а у једном примеру придевом се указује на пол.

4.2.1. Придеви који квалификују особе женског пола

1. Физичка особина.²³: **Лѣпа** Катарина Парь [...] уђе у црной хальини обучена [...] (1847: 5); Я [...] самъ само Тома Сеимурь, понизный слуга **лѣпе** Катарине Парь [...] (1847: 7); Она **є была трудна**, и већ є выше пута морала зажалити на нѣгове невѣрности [...] (1847: 19); [...] сузама полѣваюћи слабый и бѣдный одгранакъ **лѣпе** и гласовите Катарине Парь (1847: 22); Млада, **лѣпа**, богата, у разкошному свѣту живећи, три пута за стара мужа удата [...] (1847: 22); Я самъ познавао жена кое премь да врло **слабе** а богате, опеть су само свою дѣцу доиле. (1847: 100–101); Матере неће никако ослабити [...] да паче оне **не быти здравіе** [...] (1847: 101); [...] изискуе се да є доиля **крупна**, здрава, и да има довольно млѣка. (1847: 102); [...] у жени **здравой** и обилно хранѣной здраво є и обилно млѣко. (1847: 102) [...] када бы мати была **болестна** [...] тому само случаю има се тражити доиля (1847: 102); [...] изискуе се да є доиля **крупна, здрава**, и да има довольно млѣка. (1847: 102)
2. Психолошко стање.²⁴ [...] рече Катарина **смуѣна** [...] (1847: 7); Катарина стане **замишлѣна** [...] (1847: 8); Катарина **забунѣна**, изванъ себе, склони се у свое молиште, и ту се пусти у плачъ. (1847: 10); Кральица покаже се као **смуѣна** сбогъ свое погрѣшке [...] (1847: 15); [...] **тужна** кральица не имаше чега се бояти [...] (1847: 15); [...] є онай самостанъ быо тамница **несреѣне** Катарине Ховардъ [...] (1847: 16–17); **Осамлѣна** у своіой несреѣи [...] она види къ себи доћи добру Ану одъ Клевесъ. (1847: 19); **Зачуѣна** што се онъ [Сеимур, прим. аут.] налази кодъ младе кральвице [...] (1847: 19); [...] да горкости и любоворъ коима є онъ напаяо свою **несреѣну** жену проузрочише нѣну смръть [...] (1847: 20); Ахъ, госпо, викне она опазивши кнегиню, я самъ много **несреѣна** [...] (1847: 20); [...] молитва Богу за нѣгову **несреѣу** матеръ [...] (1847: 21); [...] **бѣдна** Катарина заборави свою обичну мудрость [...] (1847:24); [...] жупанка, свимъ правомъ **разлюѣена** [...] (1847: 30–31); [...] видећи се **увреѣена** одъ незадоволѣнога Хрудоша рѣши се узети себи друга [...] (1847: 42); [...] али да су быле слободніе, приступніе, и **среѣніе** него ли кодъ наше браѣе сѣверне [...] (1847: 47); Тай духъ имао бы се

23 Овом групом обухваћени су придеви који се односе на процену физичког изгледа особе, физиолошког стања, положаја тела у датом тренутку, величине, начина одевања и сл.

24 Овим се придевима углавном упућује на расположење особе у датом тренутку.

- найкрепче пробудити у **срећнимъ** житељкама кнежевине Србске [...] (1847: 61)
 Не иди такође у друтво ако си штогодъ **зловольна** [...] (1847: 70); када є мати
 оскорбѣна, када є **разлюѣена**, када се одъ чега уплашила нека не дає дѣтету
 сисати [...] (1847: 104)
3. Пожељна духовна особина: [...] найлакоумни човѣкъ мого є придобити срдце
 велеважне, **разумне**, и **побожне** Катарине. (1847: 5); Почуйте, **племенита** госпо
 [...] (1847: 6); Мы смо дошли, **племенита** госпо [...] (1847: 8); [...] могло бы ипакъ
 дати поводъ подозреню многи пакостница и пакостника кои се свагда купе около
непорочны жена [...] (1847: 22); Овай є худо мучіо найнѣжніє срдце, преварио
наиболу жену [...] (1847: 25); [...] Бароа бы сачуванъ одъ сваке несгоде
 одважностю
 и способіємъ ове **юначке** жене [...] (1847: 31); Любуша была є **праведна**, мудра,
умѣрена, али наравно любила є свою власть [...] (1847: 36); [...] **су** Полякинѣ
быле племенито **поносне** и великодушно **родолюбиве** [...] (1847: 47); То є знакъ
 да **су** грађанке Новосадске, Карловачке, и Загребачке **найродолюбивіє** [...] (1847:
 61); Ако си се свадила са **поштеномъ** и благородномъ женомъ, гледай да се што
 пріє съ нѣомъ помиришь [...] (1847: 64); [...] свака ће се, мыслимъ, **разборна**
 кућанка драговољно заузети да се у оному увѣжба што іой за то треба [...] (1847:
 72); Кодъ народа западне Европе домаћица се **разумна** показує када зна сгодно
 понамѣстити за асталъ своє госте [...] (1847: 74); [...] [има, прим. аут.]
племениты жена коє чистымъ срдцомъ свакога примаю [...] (1847: 80); [обичај
 повијања, прим. аут.] поменуть одъ свію **разумны** и свою дѣцу любећи матера
 [...] (1847: 97); [...] то **разумна** мати мысли да се є умирію. [син, прим. аут.]
 (1847: 98); Мати **нѣжна** неће жалити никаквога труда за своє чедо [...] (1847: 98);
 Коя мати **добра**, **нѣжна**, **разумна** мати неће при позору овы слѣдства одъ
 повіяня одустати? (1847: 98–99) [...] матерама грађанскимъ коє доє дѣте
 препоручуємъ да буду **опазне** у избору ела за сво време доєня [...] (1847: 104)
4. Непожељна духовна особина: [...] али ако си се свадила са женомъ **неваляломъ**,
 гледай да избѣгнешъ све прилике коє бы те могле къ нѣой приближити. (1847:
 64); Ніє се никада видѣло жену управо просвѣтлѣну а **охолу** [...] (1847: 67); У
 првому случаю реко бы іймъ свѣтъ да су **безобразне** [...] (1847: 70); То се зна да
 дѣвойке [...] неймаю ни сасвимъ шутати, као што то обично раде [...] реко бы

- іймъ свѣтъ [...] да су сувыше **стыдльиве**²⁵, или да су много глупе [...] (1847:70); Али тима баремъ **тврдоглавимъ** женама препоручуемъ [...] да слабо дѣцу повіаю [...] (1847: 99); [...] свака жена коя безъ потребе дає на доилѣ своє дѣте има се сматрати као **зла, срамна** и глупа мати, недостойна овога високога и сладкога имена. (1847: 101)
5. Интелектуално својство: [...] одговори една дворкиня, **хитра** Луиза Суреи [...] (1847: 4); Будући врло **учена**, говорећи чисто выше єзыка, нова кральица забави се ревностно воспытанѣмъ кралѣве дѣце [...] (1847: 13); Дѣвойке и удове **найпапетніє** понайвыше раде како и она [...] (1847: 24); [...] было бы се могло мыслити да є она одъ свію жена **найлакоумніа** [...] (1847: 28); Любуша была є праведна, **мудра**, умѣрена, али наравно любила є свою власть [...] (1847: 36); Жена безъ науке може быти почитована; али жена безъ добродѣтели, ма **найученія** была, неће біти почитована никада. (1847: 66); Ніє се никада видѣло жену управо **просвѣтлѣну** а охолу [...] (1847: 67); Видило се много **учены** жена и людій, кои дочимъ красно пишу, доста тежко и несавршено изражую се у дружтву. (1847: 71); Матерама пакъ **папетнимъ** совѣтуемъ да одма по роѣнену науку дѣтету єдну дугачку а широку хальину [...] (1847: 99); [...] свака жена коя безъ потребе дає на доилѣ своє дѣте има се сматрати као **зла, срамна** и **глупа** мати, недостойна овога високога и сладкога имена. (1847: 101)
6. Способности: [...] ученица постане у свему **вѣштїа** одъ учителя [...] (1847: 28); [...] бива и други [правила, прим. аут.] у коима понаособѣ домаћица има быти **вѣшта**. (1847: 72)
7. Узраст: **Младе** дѣвойчице коє су быле на служби у Катарине Парѣ [...] (1847: 3); [...] рече **млада** домаћица [...] (1847: 6); [...] извинити се за нашу слободльивость што походимо єдну **младу** удовицу [...] (1847: 8); [...] одговори достоянствено **млада** жена [...] (1847: 9); Марія была є веѣ **велика** [...] (1847: 13); Марія одржавала є надъ Елизаветомъ власть **старїє** сестре [...] (1847: 13); **Млада**, лѣпа, богата, у разкошному свѣту живеѣи, три пута за стара мужа удата [...] (1847: 22); Добро є кадгодъ узъ **младу** дѣвойчицу ставити єднога любезнога старца [...] (1847: 74); [...] зна се да **старе** Римске и Грчке госпоє нієсу имале слободны куѣвны сношеня са мужкомъ господомъ. (1847: 77)

²⁵ У датом контексту девојкама се саветује да не ѣуте у дружтву, јер би се у том случају мислило да је стидљива (а није), стидљивост се тумачи као негативна особина. На то упућује и прилог *сувыше*.

8. Друштвени статус²⁶: Катарина Паръ, **шеста и послѣдна** жена Арига VIII (1847: 3); [...] **найлакоумни човѣкъ** мого є придобити срѣце **велеважне**, разумне, и побожне Катарине. (1847: 5); [...] прими сѣине окове **робовне** кральице како є **найлѣпше** могла. (1847: 12); [...] сузама полѣваюћи **слабыи и бѣдныи** одгранакъ лѣпе и **гласовите** ('који ужива добар глас, познат, чувен'; РМС) Катарине Паръ (1847: 22); [...] може се еднако сумняти да є свака одъ овы **славны** жена за себе кралѣвала [...] (1847: 34); Ова **славна** кнегиня ишла є по трагу своєга отца. (1847: 35); [...] жене **су** **наивећма** почитовале люде и **подчинѣне** їмъ увѣкъ остояле [...] (1847: 43); [...] али да су быле **слободниѣ**, приступниѣ, и срећниѣ него ли кодъ наше браће сѣверне [...] (1847: 47); Ако си се свадила са поштеномъ и **благородномъ** женомъ, гледай да се што прїе съ нѣомъ помиришь [...] (1847: 64); Жена безъ науке може быти **почитована**; али жена безъ добродѣтели, ма найученїя была, неће бїти **почитована** никада. (1847: 66)
9. Брачно стање: Катарине по трећїипутъ **вѣнчане** съ єднимъ старцомъ. (1847: 12); [...] видећи се **ослобођена**²⁷ одъ страшне затеге, у коїой є цвила одъ времена своє удатбе. (1847: 17); Млада, лѣпа, богата, у разкошному свѣту живећи, три пута за стара мужа **удата** [...] (1847: 22)
10. Материјално стање: Млада, лѣпа, **богата**, у разкошному свѣту живећи, три пута за стара мужа **удата** [...] (1847: 22); Я самъ познавао жена коє премъ да врло слабе а **богате**, опетъ су само свою дѣцу доиле. (1847: 100–101)
11. Религијско одређење: [...] она бїяше сабрала у себи гордостъ одлична войника, и скромность жене управо **христьянске**. (1847: 31)
12. Детерминација према месту становања: [...] матерама **грађанскимъ** коє дос дѣте препоручуемъ да буду опазне у избору ела за сво време досня [...] (1847: 104)

²⁶ У ову групу смештени су придеви који реферишу о статусу особе у друштву, а који се може видети из односа са другом особом (подчинѣна), начина на који се друге особе опходе према њој или о њој говоре (почитована, велеважне).

²⁷ Уколико би се пошло од примарног значења ове лексеме 'борбом против непријатеља спасена, избављена' (РМС) закључило би се да је муж у овом случају схваћен као непријатељ. Отуда овај пример у категорији придева који реферишу о брачном стању.

4.2.2. Придеви који квалификују особе мушког пола

1. Физичка особина: [...] дванаесторо момака **красно обучены** стану на едну страну врата а дванаесторо на другу [...] (1847: 8); Но зетъ нашъ, ако ніе **уморанъ** као што смо мы [...] (1847: 9); Дѣвойке и удове [...] понайвыше предпоставляю **красна, живляхна** али лакоума човѣка, човѣку зрелоумному, правонаравному, чувствительному [...] (1847: 24); [...] одабере едного младића узорита, **живляхна**, великолѣпна, али врло лакоумна [...] (1847: 24); [...] нађе на означеному мѣсту едного **ситнога** младића [...] (1847: 30); [...] мачъ му излети изъ руке, и нѣговъ животъ остане у власти **ситнога** и изпрва презренога младића. (1847: 30); [...] свакій храбрій, богатій, или **лѣпшій** племіѣ себи е потайно ласкао да ће можда кнегиньинимъ мужомъ постати. (1847: 37); [...] и зачуѣнога пастира **знацима кнежевскимъ накићена** узму међу себе [...] (1847: 39); [...] да е Карађорђе быо мекъ [...] о нѣму бы се имало казати да е **слабъ** быо [...] (1847: 56); Да пакъ овому строгому и **страховитому** човѣку ніе была чувствительность непозната [...] (1847: 58–59); Тѣри, живо тронуть у срдцу на таку милость, даде се съ мѣста одвести (быо бо е **слѣпъ**) у дворъ кралѣвскій, да изрази свою харность [...] (1847: 60); [...] ерь старъ и **слѣпъ** будући, онъ ніе мого никако одправляти дужность кнѣжника [...] (1847: 60); Ако е пакъ белстникъ свакда **буданъ** [...] то му само треба [...] чисте воде давати. (1847: 90); На то [мокра поѣвава, прим. аут.] ће лећи болестникъ савъ **голцат** [...] (1847: 91); [...] гдѣ е повіянѣ употреблѣно, ту има найвыше **слабы** и **кривы** людій [...] (1847: 100); [...] гдѣ повіянѣ употреблѣно ніе ту су понайвыше люди **прави, велики** и **снажни**. (1847: 100)
2. Психолошко стање: [...] онъ іой га [письмо, прим. аут.] потражи, и прочитавши га, бы савршено **задоволѣнъ**. (1847: 12); **Очаранъ** да е нашо у Катарини препирачицу себе достойну [...] (1847: 14); [...] када не бы онъ быо нѣиовымъ послѣднимъ разговоромъ **задоволѣнъ**. (1847: 15); [...] старій войвода, отаць тога **несрећнога** младића, имао е такође быти сутра данъ погубѣнъ [...] (1847: 16); [...] гореречени **разуздани** войници узнепокояваху, плѣняху, упропашаваху нѣне селяке. (1847: 29–30); Начелникъ **забунѣнъ** сбогъ толико срамотнога за себе побѣђеня [...] (1847: 30); Рогонъ **разяренъ** узме явно корити и ню [...] (1847: 36); Мои драги Чеси, вы сте несрећно **заслѣпѣни** [...] (1847: 37–38); [...] и

зачуђенога пастира знацима кнежевскимъ накићена узму међу себе [...] (1847: 39); [...] требало му є войнике [...] да тако речемъ похайдучене, у поданости и строгому реду одржати; духове **немирне** и властолюбиве [...] (1847: 55); Тѣри, живо **тронуть** у срдцу на таку милость, даде се съ мѣста одвести (быо бо є слѣпъ) у дворъ кралѣвскій, да изрази свою харность [...] (1847: 60)

3. Пожелна духовна особина: Тежко є себи изтолковати како **найсаянни**, али и найлакоумни човѣкъ мого є придобѣти срдце велеважне, разумне, и побожне Катарине. (1847: 5); [...] и быо **найсавршенни** и **наивелелѣпни** дворянинъ у оно време. (1847: 5)²⁸; [...] само нашему **милостивому** кралю могло є на память пасти да га учини државнымъ посломъ. (1847: 6); [...] ерѣ онъ мысли опеть оженити се, нашъ **милостивый** краль. (1847: 7); [...] али самъ само Тома Сеимуръ, **понижный** слуга лѣпе Катарине Паръ [...] (1847: 7); [...] а вы сте сувыше **племенить** за не вређати єдну благородкиню [...] (1847: 9); Рекли смо да є Сеимуръ быо **наиприятни** дворянинъ [...] (1847: 18); [...] одабере єднога младића **узорита**, живляхна, **великолѣпна** (‘дивна, величанствена’; ОС), али врло лакоумна [...] (1847: 24); Дѣвойке и удове [...] понайвыше предпоставляю красна, живляхна али лакоума човѣка, човѣку зрелоумному, **правонаравному** (‘моралан’)²⁹, **чувствительному** (‘осећајан, који се односи или заснива на осећајима, емотиван’; ОС) [...] (1847: 24); [...] у храбрости овой єдва су се съ нѣомъ изравнили **найхрабри** люди. (1847: 31); [...] они су нѣно самолюбіе увредили, они су иначе и вѣштїи у управляню, **поноситїи** [...] (1847: 36); [...] свакій **храбри**, богатїи, или лѣпшїй племићъ себи є потайно ласкао да ће можда кнегиньинимъ мужомъ постати. (1847: 37); [...] бы саставлѣнъ одборъ изъ тридестъ **найодлични** племића, кои пођу у Стадице [...] (1847: 39); Около седамнаестога вѣка **одлични** Руси почеше одъ свое строгости нешто попуштати [...] (1847: 46); [...] ко бы икада реко да смо унуцы **гостолюбивы** Славяна. (1847: 49); **Добри** люди ишли су къ найвећему Богу, и друговали су са онима кои су їймъ были наймилии на овому свѣту [...] (1847: 53–54); [...] онъ їй [...] толико пута на неприятелѣ поведе да їй у **неустрашиме** войнике преобрати. (1847: 54); Истога су сада о тому мнѣнїя и сами они **юначки** другови и войници Карађорђеви [...] (1847: 56); До кое є послушности оваї **чрезвычайный**

²⁸ Ови придеви могу се односити и на физичка и на духовна својства.

²⁹ Значење је пронађено у алманаху *Дубровник, цвет народнога књижевства (Dubrovnik, cvêt narodnoga knjištva)* из 1852. године, а у „збирци оних речи налазећих се у 1. и 2. свезку овог летописа, које су новосковане, или слабо у обће познате далматинској младежи“ (*Дубровник* 1852: 211–227).

(‘изванредан, изузетан, необичан’; ОС) мужъ дотерао своє войнике [...] (1847: 56); [...] то [предност правде и народне користи над чувствительношћу, прим. аут.] є управо оно што **изванредне** и славне мужеве одликує одь обичны. (1847: 59); Требаю ми 4.000 франака за избавити изъ очаяня єднога **поштенога** човѣка [...] (1847: 59); А **племенитый** Кралѣвићъ приузме [...] (1847: 60); [...] молимо да бы кои **родолюбивый** Србинъ изволио явити намъ по пошти нѣина имена [...] (1847: 62); [...] нико спасоноснѣе на родъ людскій не дѣйствує како способанъ и **добордѣтелянъ** (‘пун врлина’ ОС) књижевникъ. (1847: 66); [...] човѣкъ **гордъ**, или **поноситъ**, уважаваюћи много себе, не презире нѣдну особу коя є почитаня достойна. (1847: 67); Уваженъ и **добри** прїятельи врло су скупощѣнна стварь [...] (1847: 72); [...] кои одь препирателя прїе одустає, тай показує да є паметнїи и **учтивїи**. (1847: 72); Добро є кадгодъ узъ младу дѣвойчицу ставити єднога **любезнога** старца [...] (1847: 74); [...] [мнѣніє, прим. аут.] кое ће [...] одобрити свакій **поштеныи** грађанинъ. (1847: 79); [...] знамъ да има **племениты** людїи кои чистимъ намѣрама у свачію кућу улазе [...] (1847: 80); Али то су управо срамоте [...] протива кои сви тамо мудри и **правонаравни** люди вичу. (1847: 83); Тако воспитанъ домаће [...] подпомагати ће узгредно и развитакъ свїю оны качества коя чине човѣка **изврстнымъ** грађаниномъ [...] (1847: 94); [...] наилазимо у Дубровнику на єдно дружтво врло **танкоумны** пѣсника [...] (1847: 105)

4. Непожељна духовна особина: **Себичанъ** и **властолюбивъ** будући, промысли [...] (1847: 11); **Себичанъ**, лакоуманъ, **честолюбивъ** [...] могло бы се посумнѣти да велико богатство Катарине нѣ быо найманый узрокъ изъ коега є онъ ню любїо [...] (1847: 18); Удавши се за Арига VIII, то єсть за **найподозрительнїєга, найћудльивїєга, найстрашнїєга** мужа [...] (1847: 22); [...] те као **срамотный** злочинаць бы одь явнога крвника (целата) на стратилишту погубѣнъ [...] (1847: 25); [...] **неулюдный** Начелникъ добїє одь некога господичїѣна Сен-балмона позивъ на бой. (1847: 30); [...] Васингтону нѣ нимало требало онако **строгъ** быти као Карађорђу [...] (1847: 55); [...] требало му є войнике [...] да тако речемъ похайдучене, у поданости и строгому реду одржати; духове немирне и **властолюбиве** [...] (1847: 55); [...] да є Карађорђе быо **мекъ** [...] о нѣму бы се имало казати да є слабъ быо [...] (1847: 56); Да пакъ овому строгому и **страховитому** човѣку нѣ была чувствительность_непозната [...] (1847: 58–59); [...] то [предност правде и народне користи над чувствительношћу, прим. аут.] є

управо оно што изванредне и славне мужеве одликуе одь **обичны**. (1847: 59); **Охолоый** човѣкъ уважава себе преко мѣре, а при тому презире свакога [...] (1847: 67)

5. Интелектуално својство: Тежко є себи изтолковати како најсяйніи, али и **найлакоумніи** човѣкъ мого є придобити срдце велеважне, разумне, и побожне Катарине. (1847: 5); Себичань, **лакоумань**, честолюбивь [...] могло бы се посумняти да велико богатство Катарине ніе быо найманый узрокъ изь коега є онъ ню любіо [...] (1847: 18); [...] одабере єднога младића узорита, живляхна, великолѣпна, али врло **лакоумна** [...] (1847: 24); Дѣвойке и удове [...] понайвыше предпоставляю красна, живляхна али **лакоума** човѣка, човѣку **зрелоумному**, правонаравному, чувствительному [...] (1847: 24); Ньой є пристояо єдань човѣкъ **простъ**, кои, све добывши одь нѣ, быо бы іой изь харности доста покорань. (1847: 36); [...] **простый** пукъ очекиваше изборъ люботытно [...] (1847: 37); Видило се много **учены** жена и людій, кои дочимъ красно пишу, доста тяжело и несавршено изражую се у дружтву. (1847: 71); [...] кои одь препирателя пріе одустає, тай показує да є **паметніи** и учтивіи. (1847: 72); Али то су управо срамоте [...] протива кои сви тамо **мудри** и правонаравни люди вичу. (1847: 83)
6. Придеви којима се денотира стање војника или стање у војсци: Срби по већой части и слабо **увойштени** (тгп. глагола *увойничити* ‘увойничен, узет у војску’ РМС) и слабо **оружани** біяху [...] (1847: 54); [...] требало му є войнике [...] да тако речемъ **похайдучене**, у поданости и строгому реду одржати; духове немирне и властолюбиве [...] (1847: 55); Докле годъ є Онъ самъ заопвѣдао мы біясмо **непобѣдими** [...] (1847: 56)
7. Квалификација носиоца титула према ставу јавности, хијерархији, времену³⁰: [...] по коєму [повестнику, прим. аут.] бы Кракъ быо **врховный** поглаваръ и Ческе и Польске државе уєдно. (1847: 33); Код Поляка и Чеха налазимо такође да су люди были **савршени** господари у обывтели [...] (1847: 47); [...] а тимъ є [...] **страшніи** и **силніи** у очима народа, пакъ и самы войвода, постао (1847: 58); [...] **врховный** Вођа овако є говоріо чети кою є кодъ себе имао [...] (1847: 57); Найстаріи сынъ Луи-Филипа, **садашнѣга** краля Французкога [...] (1847: 59); Такови владателѣи своє **су** высоке сређе **достойни** [...] (1847: 61)

³⁰ Забележен је само придев **врховный** којим се упућује на највиши степен у хијерархији.

8. Способности: [...] они су нѣно самолюбіе увредили, они су иначе и **вѣштїи** у управляню, поноситїи [...] (1847: 36); [...] о нѣму бы се имало казати да є слабѣ быо, и **неспособанѣ** онаквымѣ народомѣ као што є србскїй быо управляти [...] (1847: 56); [...] нико спасоноснїе на родѣ людскїй не дѣйствує како **способанѣ** и добордѣтелянѣ кнѣижевникѣ. (1847: 66); [...] тамо на велика виканя и доказиваня **вѣшты** лѣкара и воспитателя [...] (1847: 97)
9. Узраст: [...] **старый** войвода, отаць тога несреѣнога младиѣа, имао є такоѣе быти сутра данѣ погубѣнѣ [...] (1847: 16); [...] средѣ те немарности **стары** законодаваца прама жени у обште [...] (1847: 45); [...] Митологїя Славянска има велику подобностѣ са богословіємѣ Индїяна, Персїяна, **стары** Єрмена, **стары** Грка и Римляна, Нѣмаца, Челта [...] (1847: 50); **Найстарїи** сынѣ Луи-Филипа, садашнѣга краля Французкога [...] (1847: 59); [...] ерѣ **старѣ** и слѣпѣ будуѣи, онѣ нїе мого никако одправляти дужностѣ кнѣижника [...] (1847: 60)
10. Меѣуљудски однос³¹: [...] припоручує сину да **покоранѣ** отцу буде. (1847: 1); [...] маць му излети изѣ руке, и нѣговѣ животѣ остане у власти ситнога и изпра **презренога** младиѣа. (1847: 30); Нѣой є пристояо еданѣ човѣкѣ простѣ, кои, све добывши одѣ нѣ, быо бы іой изѣ харности доста **покоранѣ**. (1847: 36); [...] є сада саграѣанинѣ вашѣ, и вама **раванѣ** [...] (1847: 38); Нѣима [племству и старешинама пука, прим. аут.] припоручи да буду **вѣрни** и **послушни** своему господару [...] (1847: 40); [...] имашѣ му быти найвѣѣма **покоранѣ** [...] (1847: 41); Пази да на гостбу не позовешѣ люде меѣу собомѣ много **сваѣане**... (1847: 73)
11. Друштвени статус: Я одѣ саме себе зависимѣ, ты си **слободанѣ** [...] (1847: 8); [...] гледали [нѣени родителїи, прим. аут.] су само да ю удаду за богате и **найвысокороднїе** ('који је високог, племиѣког рода'; РСЈ) мужеве [...] (1847: 24); [...] отаць се є звао Кракѣ, и быо є еднако **почитованѣ** и **любѣнѣ** у народу сбогѣ свои одличны свойства. (1847: 33); [...] **слободни** сте, а хоѣете господара. (1847: 38); Добри люди ишли су кѣ найвѣѣему Богу, и друговали су са онима кои су іймѣ были **наймилии** на овому свѣту [...] (1847: 53–54); [...] то [предност правде и народне користи над чувствительнѣшћу, прим. аут.] є управо оно што изванредне и **славне** мужеве одликує одѣ обичны. (1847: 59); Єдномѣ Викторѣ

³¹ Разлика измеѣу ове групе придева и групе која квалификує особе с обзиром на друштвени статус јесте та што је код придева који говоре о меѣуљудском односу квалификована агенс, а у случају придева који говоре о друштвеном статусу квалификована особа је пацијенс. Упореди: [...] быо бы іой изѣ харности доста **покоранѣ** и [...] быо є еднако **почитованѣ** и **любѣнѣ** у народу [...].

Уго, **познатый** писатель французкій [...] (1847: 59) Андрія Чубрановићъ, кои е [...] после постао **гласовитый** пѣсникъ [...] (1847: 106)

12. Брачни статус: Тако ко годъ бы увредіо **оженѣна** човѣка морао му е најпріе изплатити накнаду за нѣгову повређену честь [...] (1847: 45–46)
13. Материјално стање: [...] гледали [њени родители, прим. аут.] су само да ю удаду за **богате** и највысокородніе мужеве [...] (1847: 24); [...] свакій храбри, **богатіи**, или лѣпшій племићъ себи е потайно ласкао да ће можда кнегиньинимъ мужомъ постати. (1847: 37)
14. Полно одређење: [...] ніесу имале слободны кућевны сношеня са **мужкомъ** господомъ. (1847: 77)

4.2.3. Однос жена: мушкарац

Физичка особина је прво што се уочи код особе и често је пресудан фактор у стварању првог утиска о некоме. У придевско-именичким спојевима доминира придев *леп* као квалификатор жене. Жена мора бити *крупна* да би дојила дете. Са значењем ‘особа која се одликује складношћу облика; која оставља пријатан утисак’ код мушкараца се јављају придеви *красан* и *леп*. Квалификовани су и на основу величине: *ситан*, *велик*, и на основу положаја кичме и држања тела: *крив*, *прав*. На утисак који се оставља на друге људе много утиче и одевање особе. Интересантно је одсуство овакве квалификације код жена,³² док се код мушкараца јављају примери: *красно обучени момци*, *пастир знацима кнежевскимъ накићенъ*. Физичко стање жена долази у фокус када Бан пише о трудноћи и дојењу. Придев *трудна* указује на ‘жену која је у другом стању’. Истиче се пример у којем *слаба* жена доји дете, и констатује да здраво млеко долази из *здраве* жене. Поред придева *здрав*, јавља се и његов антоним *болестан*, и једино се у случају да је мајка *болесна* оправдава узимање дојиље³³. Код мушкараца присутни су придеви *будан*, *живахан*, *слеп*, *уморан*, који указују на тренутно или перманентно стање особе.³⁴ Помињу се *слаби* и *снажни* људи, као илустрација негативних последица повијања деце, односно позитивна последица неповијања деце.

Психолошко стање жене углавном није позитивно. Она је *забунљива*, *замисљива*, *зачуђена*, *несрећна*, *осамљива*, *смућена*, *тужна*. У већини текстова у којима су ови примери пронађени реч је о женама из виших друштвених кругова, понегде и о самим владаркама, што може бити доказ о занемаривању жена од стране својих мужева или о психичком малтретирању³⁵: жена је *зловолјна*, *разљућена*, *увређена*. Забележен је само један пример у којем је психолошко стање жена окарактерисано позитивно: *срећне*

³² Женама у Османском царству било је забрањено раскошно одевање. Нису смеле ићи гологлаве. Украшавање је сматрано приватном ствари и било је дозвољено само унутар приватног простора породичног дома. Ипак, богатије жене поседовале су много скупоценог накита. У Хабзбуршкој монархији барокно схватање утицало је на то да се промени виђење кићења. Инсистирало се на разметљивости у одевању. Почетком 19. века то је прихваћено и међу Србима у Османском царству. Иако су постојале многе забране за изразу, куповину и ношење накита, забележен је увоз стакленог накита из Чешке и Моравске (Тимотијевић 2011: 217–218–220).

³³ Интересантно је да РМС код ове лексеме упућује на лексему *дојилица*, код које се навод значење ‘жена која доји дете’, док се у РСЈ оно јавља код ове лексеме.

³⁴ У примеру [...] ерѣ старѣ и слѣпѣ будући, онѣ нѣ мого никако одправляти дужность кнѣжника [...] (1847: 60) поред зрочног везника, учоава се и партицип глагола бити којим се кондензује узрочно значење: „јер је био стар и слеп“.

³⁵ „Унутар традиционалног, патријархалног обрасца, жена је вреднована као радна и репродуктивна снага, подређена оцу, мужу, свекру или другим мушким члановима породице. Она је имала посебну симболичну вредност за мушкарца. Била је његова својина и његов образ, и као таква била је најчешће жртва физичког и сексуалног насиља“ (Тимотијевић 2011: 294).

жителъке кнежевине Србске, док се код мушкараца јављају придеви попут *задовољнъ, очаранъ*. За означавање психолошког стања мушкараца понегде су коришћени експресивнији придеви који подразумевају неку врсту делатности као последицу таквог стања: *разяренъ, разуздан, немиранъ*. Збуњена жена склања се у своје молиште, док збуњени човек, након пораза, не престаје са пљачкањем. Придев *заслѣпѣн* не означава особу којој недостаје неко физичко својство, већ означава особу која је ‘неразумно одана, предана нечему, претерано занесена’.

Пожељне духовне карактеристике жене су доброта, јунаштво, нежност, непорочност, опрезност, племенитост, побожност, поштеност, праведност, разумност, родољубље, умереност. Овакав репертоар особина говори да би идеална жена била васпитана, образована жена која има свест о националној припадности и која се води разумом, а не осећањима. Непожељно је окарактерисана жена која *безобразна, зла, неваљала, тврдоглава, стидљива*. Наспрам 18 примера у којима се жена квалификује на основу пожељне духовне особине стоји чак 33 примера у којима се мушкарац квалификује на тај начин. Мушкарац је *гостољубив, љубазан, милостив, неустрашив, племенит, праведан, пријатан, понизан, поносит, поштен, родољубив, учтив, храбар*. Добија се слика мушкарца који поступа у складу са разумом, који уважава људе око себе, који има свест о националној припадности и који се не плаши да се бори за своје циљеве. *Властољубив, неуљудан, охол, себичан, срамотан, строг, подозрителан, ђудљив, честољубив* човек није човек чије се особине цене у друштву.

Запажа се да се код жена јавља више придева којима се указује на значај образовања: *мудра, просветљена, учена, хитра*. Код придева којима се указује на ‘умну ограниченост, необразованост’, поред придева *лакоумна*, интересантно је присуство знатно експресивнијег придева *глупа*. За изражавање мања интелектуалних способности или њихове неадекватне употребе код мушкараца јављају се само придеви *лакоуман*: ‘неозбиљан, неразборит’ и *прост*: ‘ограничен, приглуп’ (РСЈ). Човек се углавном квалификује као *паметан, зрелоуман, учен, мудар*.

Узрасна квалификација жена у овом делу углавном се своди на придеве *млада* и *стара*.³⁶ Међутим, придев *млада* се поред именице девојчица јавља и да квалификује удату жену (*млада жена*), жену која управља домом (*млада домаћица*), жену којој је муж умро (*млада удовица*). Придев *стара* једном је употребљен у компаративу и њиме

³⁶ У примеру: *Мария была е већ велика [...] (1847: 13)*, придевом се указује на узраст девојчице.

се означава узрасна разлика између две сестре (*старія сестра*), а други пут не означава старост именованог појма, већ се њиме означава да именовани појам ‘потиче из прошлих времена’ (*старе Римске и Грчке госпоје*). Код мушкараца забележен је једино придев *стар*, што може бити индикатор већег значаја и поштовања која се указује старијим мушким особама.

Друштвени статус био је један од главних фактора који су утицали на разлике у начину живота жена. У корпусу се помињу *благородне, гласовите, велеважне, славне, поштоване* жене, али су забележени и примери *робовне краљице* и жене *подчинџне* мужу. Поштована је само учена жена добротинитељка. Срећније су жене које су *слободне*. Код мушкараца се такође помињу *високородни, гласовити, познати, славни и слободни*. Непомињање људи из нижих друштвених слојева у причама које имају мноштво моралних поука произилази из природе публике којем је часопис намењен.³⁷

Брачни статус могао је бити означен и придевско-именичком везом. Тако је жена могла бити *венчана, удата*, али и *ослобођена одъ страшне затеге*. Човек је квалификован једино као *ожењен*. Уочава се изостанак именована и квалификације човека којем је жена умрла. Жена са значењем ‘супруга’ у једном примеру квалификована је редним бројем и придевом *послџдна*.

Материјално стање и жена и мушкараца указује на богатство и раскошни живот (*Млада, лџна, богата, у разкошному свџту живећи [...], [...] свакиј храбриу, богатиу, или лџниј племић себи е потайно ласкао [...]*). На умешност жена указује се једино придевом *вешта*, док на умешност мушкараца или њено одсуство указују придеви *вешт, способан и неспособан*.

Примери у којима се особа квалификује на основу религијских убеђења и места становања јављају се само код жена. У питању су *жена христанска и грађанска мати*.

Постоји и неколико категорија придева који се јављају само као квалификатори особа мушког пола. О стању у Карађорђевој војсци много говоре придеви *похајдучен*, (слабо) *увојштен* и (слабо) *оружан*. О Карађорђевој умешности много говори чињеница да је могао управљати таквом војском, а да је она управо под његовом командом била *непобџдима*. Уз називе титула јављају се придеви којима се указује на

³⁷ С обзиром на то да је образовање углавном било доступно само женама из виших друштвених слојева, врло је вероватно да је овај часопис само њима био доступан. Међутим, оснивањем школа број образованих жена се повећава, и отуда одељци из области науке, домаћинства, понашања у друштву – они би могли бити намењени женама из нижих слојева.

став јавности о денотираној особи: *савршен* са значењем ‘потпун’, *страшан*, *силан*, *достојан среће*. Забележен је и придев *врховни* са значењем ‘главни’, којим се указује на степен у хијерахији који особа заузима. Примери издвојени у категорији „међуљудски однос“ означавају особину једне особе која се испољава у односу са другом. Уочава се велик број придева *покоран* и *потчињен*, који сведоче о друштвеној организацији на принципу надређеност: подређеност. Само у једном примеру придевом се указује на сам пол појма означеног именицом: *мушка* господа. С обзиром на то да је лексема *господа* збирна именица од *господин*, интересантна је потреба аутора да је додатно квалификује придевом.

4.3. Речник глагола којима се квалификују жене и мушкарци

4.3.1. Глаголи којима се квалификују особе женског пола

бацити + А (повоје на ватру, дете у туђе наручје): Она која жели да іой ово [дѣте] здраво постане, **бацитиће** на ватру све повоє [...] (1847: 98); Она која роди, пакъ одма по рођеню **баци** дѣте у туђа наручія [...] та є само учинила оно чему ніє могла измакнути [...] (1847: 102)

бацати (презрительно) поглед: Гдѣкоє жене [...] мысле да су већ на вршини людске среће и чести те **бацаю** презрительно погледъ на єдну страну и другу [...] (1847: 68)

бити на служби + у + Г: Младе дѣвойчице коє **су быле на служби у Катарине** Паръ [...] (1847: 3)

бринути се + за + А (људе, домаће послове): Оне **су се бринуле за све домаће послове** [...] (1847: 43); [...] жене високо почитовале люде и за нѣихъ се бринуле [...] (1847: 47); [...] осимъ што **се брину за све домаће послове**, бринути су се почеле и за послове явне [...] (1847: 61)

варати се + у + Л : [...] превари се, као што **се** обично у тому жене **вараю** [...] (1847: 24)

венчати се + са + И (жупаном): Незнамо када **се** є управо **вѣнчала са жупаномъ** Сен-Балмономъ [...] (1847: 27)

веселити се + Д: Чему се вы тако **веселите**, госпођице [...] (1847: 5)

владати се + Адв. (непорочно и благоразумно): она **се** є свагда тако непорочно и благоразумно владала [...] (1847: 22)

водити препирке + са + И: [...] она съ нѣимъ богословне **препирке води** [...] али у тому штеди вѣшто нѣгово самолюбіє [...] (1847: 23)

враћати + А (мач): [...] я самъ жупанка, нѣгова жена, која вамъ **враћамъ** вашъ мачъ [...] (1847: 30)

готовити + А (најбоље јело): [...] домаћица, која **бы** међутимъ **готовила** најболѣ єло што бы га у кући имала, дослуживала госта. (1847: 48)

губити + Г (материнскога права): [...] Тимъ [давањем детета доили, прим. аут.] она **губи** выше него половину материнскога права (1847: 101–2)

давати + А (своје дете) / + Д / Г (детету отровнога млека) / инф. (детету сисати): [...] свака жена која безъ потребе **дає** на доилѣ своє дѣте има се сматрати као зла, срамна и глупа мати [...] (1847: 101); [...] она **ће** често **давати** дѣтету отровнога млѣка (ако има каквы порока) [...] (1847: 103); [...] када є мати оскорбѣна, када є разлюћена, када се одъ чега уплашила нека **не дає** дѣтету сисати [...] (1847: 104)

дати + А (моју веру) / инф. (саградити, разделити, изиграти): Я **самъ** ти **дала** мою вѣру [...] (1847: 11); Она најпріє **даде** саградити Либинѣ [...] (1847: 35); [...] дозове своє дворянке, съ нѣма се опрости, и као послѣдний свой споменъ **даде** іѣмъ раздѣлити злата и сребра [...] (1847: 41); [...] сръске госпоє договориле су се да израде, колико свака може, свакояки женски рукотвора, пакъ **да даду** исте на срећи изиграти [...] (1847: 61)

добивати + А (уважење): Знати любезно дочекати свако безъ изузетка челяда, знати свако колико се болѣ може обвезати, свако одъ себе задовольно одслати, то є вѣштина коіомъ домаћица **добыва** себи уваженѣ [...] (1847: 72)

договорити се + С_{1.доп.}: [...] сръске госпоє **договориле су се** да израде, колико свака може, свакояки женски рукотвора [...] (1847: 61)

дојити + А (своју децу, децу, дете): Я самъ познавао жена коє премъ да врло слабе а богате, опетъ **су** само свою дѣцу доиле [...] (1847: 100–101); Мати по природному реду рађа, **дои**, и нѣгує дѣте [...] (1847: 102); [...] обичай [...] по коєму матере **не доє** дѣцу, него іѣмъ набавляю доилю (1847: 100); [...] матерата грађанскимъ коє **доє** дѣте препоручуємъ да буду опазне у избору ела за сво време доєня [...] (1847: 104)

дослуживати + А (госта): [...] домаћица, која бы међутимъ готовила најболѣ єло што бы га у кући имала, **дослуживала** госта. (1847: 48)

дочекати + А: Она га любезно **дочека** и у градъ уведе [...] (1847: 39)

жалити + А (вас) / Г (никаквога труда): [...] предвиђамъ каянѣ и жалость која ће васъ попасти, и **жалимъ васъ** [...] (1847: 38); Мати нѣжна **неће жалити никаквога труда** за своє чедо [...] (1847: 98)

заборавити + А (своју обичну обзирательност, мудрост): Она **заборави своју обичну обзирательност** и усуди се доказати му да криво умствує [...] (1847: 14–15); бѣдна Катарина **заборави своју обичну мудрост** [...] (1847: 24)

забавити се + И (васпитањем краљевске деце): [...] нова краљица **забави се ревностно воспитанѣмъ краљѣве дѣце** [...] (1847: 13)

зависити + од + Г (себе): Я одъ саме себе **зависимъ** [...] (1847: 8)

задовољити + А (жеље својега срца): [...] намѣрава да се већ не покори вољи свои родителя него **да едномъ задовољи саме желѣ своєга срца** [...] (1847: 5)

заменити + А + И (тамне халѣине удовице невесном халѣином): Катарина Парѣ **замѣни тамне халѣине удовице невѣстномъ халѣиномъ** краљице Англѣйске [...] (1847: 12)

заслужити + А (смрт): **Заслужитѣ смртъ** свака жена која, удавши се за своєга краля, была бы іоштѣ дѣвойкомъ окаляла своє поштенѣ [...] (1847: 6)

заузети + А (власт): [...] казую да народѣ ческій ніє нѣой единствено повѣрїо властѣ, но [...] сама ю **заузела** (1847: 35)

заузети се + код + Г/ + С1.доп. (својих мужева): [...] побудити супруге своју богатїи грађана и одличнїи обштинара **да исте тепло се заузму кодъ свои мужева** [...] (1847: 62); [...] свака ће **се**, мыслимъ, разборна кућанка драговобно **заузети да се у оному увѣжба што іой за то треба** [...] (1847: 72)

изводити + А + на + А (марву на пашу): Оне су се бринуле за све домаће послове, ходиле саме са извора носити воду, марву **изводиле на пашу**, ишле у жетву [...] (1847: 43)

изгубити + А (другога мужа): [...] на ново удата за другога старца, **была є** мало прїе **изгубила** и тога другога мужа [...] (1847: 5)

изданути: [...] обузму ю тежки болови, у коима и **изда'не**. [...] (1847: 20)

испратити + А (својега мужа): [...] **бы** жена свагда **испратила** своєга мужа до врата; када бы овај излазіо [...] (1847: 47)

именовати + А (кнеза): [...] я **ѣу** вамъ га [кнеза, прим. аут.] **именовати** [...] (1847: 39)

искати + А (очињи благослов): [...] я долазимъ **искати** одъ васъ отчиный благословъ за ово дѣте [...] (1847: 21)

испунити + А (материнску дужност): Она коя роди, пакъ одма по рођеню баци дѣте у туђа наручія [...] та є само учинила оно чему ніє могла измакнути, али ни єдну материнску дужность **изпунила** ніє, манѣ є учинила за своє дѣте него коя живина [...] (1847: 102)

кральевати: [...] може се єднако сумняти да є свака одъ овы славны жена за себе **кральвала** [...] (1847: 34)

љубити + А (своју власт): Любуша была є праведна, мудра, умѣрена, али наравно **любила** є свою власть [...] (1847: 36)

махати + И (рукама): Многе када говоре сиплю безъ престанка рѣчи, **махаю** рукама [...] (1847: 69)

махнути + И (руком): Катарина **махне** рукомъ, те дворянке одступе [...] (1847: 7)

набављати + А (дојилу): [...] обичай [...] по коєму матере не доє дѣцу, него іймъ [деци, прим. аут.] **набавляю** доилю ³⁸(1847: 100)

набљудавати (‘пазити, водити рачуна’ ОС) + А (пристојност): Балови јавни могу бити невини; само да при истима **наблюдаваю** жене найстрожію пристойность у ношиву [...] (1847: 84)

наговорити + А: [...] побудити супруге своју богатіи грађана и одличніи обштинара **да** исте топло се заузму кодъ свои мужева, и **наговоре** іѣ да се заведе у свакој вароши по єдно женско училиште [...] (1847: 62)

налазити (‘сматрати, држати’) + А (моју главу лакоумну): [...] али премъ да наша господарица **налази** мою главу доста лакоумну [...] (1847: 4)

³⁸ Примедба аутора требало би да олакша одређивање агенса, с обзиром на то да је без ње могућа двострука интерпретација: неко набавља дојилу матерама за децу и матере набављају дојиле деци.

намеравати + инф. (испунити)/ + Cl_{доп.}: [...] **намърава** да се већ не покори вољи свои родителя [...] (1847: 5); Елизавета ласкаюћи, за користь свое будућности, Сеимуровимъ чувствама, ніе се стыдила услобођавати надежде кое иначе **ніе намъравала** никда изпунити [...] (1847: 20)

намерити + инф. (утврдити): Неимавши са ніеднымъ дѣце она **намъри** свою важность утврдити добываюћи приврженость домаће челяди [...] (1847: 12)

написати + А (једну претњу): После молбе, госпођа Сен-балмонка **напише** јдну претню [...] (1847: 30)

неговати + А (дете): Мати по природному реду рађа, дои, и **нѣгує** дѣте [...] (1847: 102)

обвезати се + инф. (следити): [...] постаюћи твоя заручница, я **самъ се обвезала** слѣдити твою волю [...] (1847: 11)

обезоружати + А: она [...] улазивши смѣло у јдну стаю гдѣ є было седамнаєсть людій, сама ј она све до јднога **обезоружа**. (1847: 32)

обитавати + у + Л (задњим стајама): [...] жене **обываваху** у задњимъ стаяма [...] (1847: 44)

обраћати позорност + на + А (сироте): [...] **обраћа** свою **позорность** на те сироте [...] къ себи приволява и привезує, мрзость укида, племенита чувства стара се да іймъ подигне душу [...] (1847: 23)

обући се + у + А (скупоцене хальине): Гдѣкое жене када **се обуку** у скупоцѣнне хальине [...] мысле да су већ на вршини людске среће и чести [...] (1847: 67–8)

одабрати + за + А (своје престолиште): [...] учини утврди Псари, презове га Любинъ и **одабра** за своє престолиште. [...] (1847: 35)

одати се + Д (судби): Катарина, поставши слободна протива свое волѣ, **одаде се** судби коіой ніе могла измаћи [...] (1847: 12)

одрећи се + Г (тога достојанства): [...] **се є одрекла** тога достојанства [...] (1847: 18)

одржавати + А (власт): Марія **одржавала** є надъ Елизаветомъ власть старіє сестре [...] (1847: 13)

одржати + А (обичаје): [...] коя у средь войничкога животованя еднако **одржи** обичае побожне своєга живота домаћега [...] (1847: 31)

одступити + од + Г (синовље покорности): Тай единый путь када є она одь синовлѣ покорности **одступила**, тай путь управо наиђе на свою найвећу несрећу [...] (1847: 24) једном кретање

одустати + од + Г (оповијања): Коя мати добра, нѣжна, разумна мати неће при позору овы слѣдства одь повіяня **одустати**? (1847: 98–9)

окаљати + А (своје поштење): Заслужитѣ смрть свака жена коя, удавши се за своєга краля, **была бы** іоштѣ дѣвойкомъ **окаляла** своє поштењѣ [...] (1847: 6)

окретати + А (тело): Многе када говоре сиплю безъ престанка рѣчи, махаю рукама, **окрећу тѣло** сада на єдну страну сада на другу [...] (1847: 69)

описивати + А (будућност): зашто **да** вамъ тако црно **описуємъ** будућность [...] (1847: 38)

опраштати се + са + И: [...] я **се** данасъ послѣдний путь **опраштамъ** съ тобомъ [...] (1847: 40)

определити + А (дан избора): Видећи да є то желя обшта, стална, она се истой покори, и данъ избора [мужа, прим.аут.] **опредѣли** [...] (1847: 36)

опростити се + с + И: [...] дозове своє дворянке, съ нѣма **се опрости**, и као послѣдний свой спомень даде іймъ раздѣлити злата и сребра [...] (1847: 36)

оскудевати + Г (свакога увесељења): [...] оvdѣ **оскудѣвате** свакога увеселѣня [...] (1847: 6)

ослабити: Матере **неће** никако **ослабити** [...] (1847: 101)

основати + А (град): [...] градъ Прагъ, што є она **основала** [...] (1847: 41)

оставити + Г (примера јунаштва): Полякинѣ [...] су у обште выше участвовале у народнимъ догађаима, и выше примѣра юнаштва и свакога одличія **оставиле** у повѣстници него све остале скупа Славянке [...] (1847: 47–8)

отправљати + А (послове): [...] **су** **отправляле** све теже послове кућевне и польске [...] (1847: 45)

Охрабрити + А: [...] утѣши ю, **охрабри**, и остане кодъ нѣ све до часа пороѣя [...] (1847: 19)

пасти + у + А (нискост): Христьянство[...] подигло є найпріе жену изъ низкости у кою она **біяше пала**, и ублажило є строгость коіомъ су люди на выше страна съ нѣомъ поступали [...] (1847: 77)

писати + Д/ адв. (красно): [...] **пише оному** коега ніе престала любитя [...] (1847: 17); Видило се много учены жена и людій, кои дочимъ красно пишу, доста тежко и несавршено изражую се у дружтву [...] (1847: 71)

платити + А (увредлив изражај): [...] свака друга жена **была бы** своимъ животомъ платила изражай онако увредливый [...] (1847: 10)

поболети се: Любуша на концу **поболи се**, и видеѣи свой животъ у опасности, дозове предъ свой одаръ сво племство, и старѣшине пука [...] (1847: 40)

побудити + А (супруге): [...] **побудити супруге** свію богатіи граѣана и одличніи обштинара да исте тепло се заузму кодъ свои мужева [...] (1847: 62)

повратити + А (целов): Сада є обичай да човѣкъ полюби домаѣицу у руку, а она да му **поврати целовъ** у чело [...] (1847: 44–5)

повратити се + ка + Д (себи): Катарина была **се** є мало къ себи **повратила** [...] (1847: 10)

подати за право + Д (Миловцу): Ова **пода за право Миловцу** [...] (1847: 10)

подковати + А (коња): [...] **бы** жена свакда изпратила своєга мужа до врата; када бы овай излазіо [...] и коња подковала, када бы ишо на путь [...] (1847: 47)

познати + А: Нѣга є кнегиня іоштъ за време своєга дѣтинства **познала** у училишту пророчности [...] (1847: 37)

показивати + А (тескоту, сувопарност)/ + С_{доп.}: [...] она **бы показала** найсовершенію, али велеважну дражестъ [...] (1847: 13); [...] **ніе показивала** у дружтву ни тѣскоту, ни сувопарность [...] (1847: 28); [...] **показивала** є свакда нѣко скоро дѣтинско веселѣ [...] (1847: 28); Тимъ [када бы викнула на слугу, прим. аут.] **бы** она некако **показала** као да жали на ону гостбу [...] (1847: 76)

поклонити + А (новац): [...] србске госпоје договориле су се да израде, колико свака може, свакојакџи женски рукотвора, пакъ да даду исте на срећи изиграти, а новацъ кои се добіе од-а-тудъ, да поклоне [...] (1847: 61)

поклонити се + Д: [...] она му се поклони, узяше на коня, и удали се. (1847: 30)

покорити се + Д (општој жељи): Видећи да є то желя обшта, стална, она се истой покори, и данъ избора [мужа, прим.аут.] опредѣли [...] (1847: 36)

помирити се + са + И (поштеном женом): Ако си се свадила са поштеномъ и благородномъ женомъ, гледай да се што пріе съ нъомъ помиришь [...] (1847: 64)

понижавати + А (човечји ум): [...] зашто да овакве тикве имаю новаца, коє не знаю употребити, и да своіомъ будалаштиномъ понижую и срамоте свѣтлый човѣчји умъ [...] (1847: 68)

поправљати + А (погрешку): [...] усуди се до края показати му да криво умствує; али одма увиђа свою погрѣшку, те благоразумно поправля ю, и ярость кралѣву утишава [...] (1847: 23)

попрскати + А: [...] а нѣке, смѣюћи се затворенымъ устнама, попрскаю оне кои имаю несрећу прама нѣма сѣдити [...] (1847: 69)

поступати + са + И (децом): [...] брижљво Катарина поступа са дѣцомъ [...] (1847: 23)

поцрвенети: Катарина поцрвени [...] (1847:)

почитовати + А (људе): [...] жене су найвећма почитовале люде и подчинѣне їймъ увѣкъ остояле; али нієсу їймъ быле робинѣ [...] (1847: 43); [...] жене високо почитовале люде и за нѣихъ се бринуле; али да су быле слободніє, приступніє, и срећніє него ли кодъ наше браће сѣверне [...] (1847: 47)

преварити се: [...] превари се, као што се обично у тому жене вараю [...] (1847: 24)

превијати се: [...] нѣке пакъ одъ смѣха превијю се на столицѣ, као особе коє болови увате [...] (1847: 69)

предвиђати + А (кајање и жалост): [...] предвиђамъ каянѣ и жалость коя ће васъ попати, и жалимъ васъ [...] (1847: 38)

предузимати + А: Све што **самь** я **предузимала**, само **самь** одобренѣмъ вашимъ **предузимала** [...] (1847: 38)

препоручити + С1.доп.: Ньима **припоручи** да буду вѣрни и послушни своєму господару [...] (1847: 40)

прести + А (кућевно платно): [...] жене иду по воду, на пашу, у жетву, оне іоштѣ **преду** и ткаю кућевно платно [...] (1847: 46)

привезати + А: [...] обраћа свою позорность на те сироте [...] она ій [...] къ себи приволява и **привезує**, мрзость укида, племенита чувства стара се да іймъ подигне душу [...] (1847: 23)

привијати + А (рањаву ногу): [...] она, краљица, **привиія** му сама рањаву ногу; она већій дѣлъ своєга времена узъ нѣга проводи [...] (1847: 23)

привити + А (болесну ногу): [...] у простой хальнини дошла бы сѣсти предѣ своєга мужа, и **привити** му болесну ногу; будући да є была единствено на себе узела ту бригу [...] (1847: 13–14)

привољавати + А: [...] обраћа свою позорность на те сироте [...] она ій [...] къ себи **приволява** и привезує, мрзость укида, племенита чувства стара се да іймъ подигне душу [...] (1847: 23)

пригнути колено: [...] Катарина **пригне колѣно** [...] (1847: 8)

примати + А: [...] [има, прим. аут.] племениты жена коє чистымъ срдцомъ свакога **примаю** [...] (1847: 80)

примити + А (коња, окове, туђег човека): [...] да бы свакда [...] предѣ нѣга изшетала, **примила** му коња, и за здравлѣ га пытала [...] (1847: 47); [...] **прими сайне окове робовне краљице** како є найлѣпше могла [...] (1847: 12); [...] бы требало баремъ мнѣніє срамоте бацити на сваку жену коя **бы** сама, када іой нѣнога друга у кући ніє, туђега човѣка на походѣ **примила** [...] (1847: 81)³⁹

³⁹ Матија Бан жестоко критикује слободно опхођење међу половима, за шта каже да је западни обичај који је противан нашем (према којем човек не сме посетити жену која је сама у кући). За време турског ропства национална свест „се одржава у сфери куће и породице, православне цркве која чува успомене на владаре, светитеље, славну прошлост, а јунаке и ратнике памти епска поезија“ (Перовић 2006: 16). За нагли прелом у културном и политичком животу окривљени су „Срби из Аустрије и Угарске, који су се начином живота и мишљења оделили од простога народа, те новом државном и управном организацијом сасекли у корен кућну општину у Србији и народ се тако претвори у прах јединица“ (Перовић 2006: 17).

проводити + А (трудан живот, већи део својега времена): Жене руске **проводи**ле су врло труданъ животъ [...] (1847:); [...] она, краљица, привиѣя му сама раняву ногу; она већій дѣль своѣга времена узъ нѣга **проводи** [...] (1847: 23)

радити: Дѣвойке и удове найпапетніе понайвыше **раде** како и она [...] (1847: 24)

рађати + А (дете): Мати по природному реду **рађа**, дои, и нѣгуе дѣте [...] (1847: 102)

разумети +А: [...] изрази се како сумня да ли є добро **разумѣла** велеважно пытанѣ [...] (1847: 15)

решити се + инф. (узети): [...] видећи се увређена одъ незадоволѣнога Хрудоша **рѣши се** узети себи друга [...] (1847: 42)

родити: Она коя **роди**, пакъ одма по рођеню баци дѣте у туђа наручія [...] та є само учинила оно чему ніе могла измакнути [...] (1847: 102)

родити се: [...] **роди се** одъ благородны родителя [...] (1847: 27)

сабрати + А (гордост и скромност): [...] она **біяше сабрала** у себи гордостъ одлична войника, и скромность жене управо христьянске [...] (1847: 31)

сазвати + А (старешине): Любуша є **сазвала** неке старѣшине у Вышеградъ, свое сѣдалиште, и ту є изрекла пресуду [...] (1847: 42)

састати се + са + И: [...] она **се** првый путь **састане са** Сеимуромъ. (1847: 17)

свадити се + са + И (женом): Ако **си се свадила са** поштеномъ и благородномъ женомъ, гледай да се што пріе съ нѣомъ помиришь; али ако **си се свадила са** женомъ неваляломъ, гледай да избѣгнешъ све прилике кое бы те могле къ нѣой приближити [...] (1847: 64)

сипати речи: Многе када говоре **сиплю** безъ престанка **рѣчи**, махаю рукама [...] (1847: 69)

скончавати се: Ванда умире дѣвица, превременно, и одъ себе-убитства, Любуша **скончава се** у зрелому узрасту, одъ природне смрти [...] (1847: 34)

скупити + А (благороднике): [...] **скупи** све благороднике изъ оне околице, и тако іѣ узпали своимъ говоромъ [...] (1847: 31)

сматрати + СІ. доп.: Дѣте повити, сматратиће као едно безаконіе [...] (1847: 98)

смејати се: Тако разговарајући се ове дворянке **смѣяху се** изъ свег срдца [...] (1847: 5)

спустити образ: Удова Латимеръ побіена боязомъ и сметньомъ **спусти доле образъ** [...] (1847: 9)

срамотити + А (човечји ум): [...] зашто да овакве тикве имаю новаца, кое не знаю употребити, и да своіомъ будалаштиномъ понизую и **срамоте свѣтлый човѣчји умъ** [...] (1847: 25)

старати се + СІ. доп.: [...] обраћа свою позорность на те сироте [...] къ себи приволява и привезуе, мрзость укида, племенита чувства **стара се да іймъ подигне душу** [...] (1847: 23)

стидети се + инф. (услобођавати): Елизавета ласкајући, за користь свое будущности, Сеимуровимъ чувствама, **ніе се стыдила услобођавати** ('охрабрити'; РМС) надежде кое иначе ніе намѣрвала никда изпунити [...] (1847: 20)

страшити + А: Али зашто да васъ **страшимъ?** (1847: 38)

страшити се + за + А (Чехе, себе): [...] она **се** выше **страши за свое Чехе**, него и за себе [...] (1847: 39)

ткати + А (кућевно платно): [...] жене иду по воду, на пашу, у жетву, оне іошть преду и **ткаю кућевно платно** [...] (1847: 46)

убити + А (својега мужа): [...] жена коя **бы убила своєга мужа** имала є по закону быти закопана жива [...] (1847: 45)

увидети ('размишљањем доћи до закључка' РМС) + А: [...] свака жена своимъ здравымъ разумомъ, своимъ оштроуміємъ, деликатностью свое душе одма **ће увидити шта є пристойно, шта ли ніе, шта треба у одной прилики, шта ли у другой** [...] (1847: 73)

увиђати + А (погрешку): [...] усуди се до края показати му да криво умствуе; али одма **увиђа свою погрѣшку**, те благоразумно поправля ю, и ярость кралѣву утишава [...] (1847: 23)

узети + А (бригу): [...] у простой хальини дошла бы състи предъ своего мужа, и привити му болестну ногу; будући да є была єдинствено на себе **узела ту бригу** [...] (1847: 14)

узјахати + на + А (нкоња): [...] она му се поклони, **узяше на коня**, и удали се. (1847: 30)

укидати +А (мрзост): [...] обраћа свою позорность на те сироте [...] къ себи приволява и привезує, **мрзость** ('мржња'; РМС) **укида**, племенита чувства стара се да **іймъ** подигне душу [...] (1847: 23)

умрети: [...] тако да одъ жалости после мало мѣсеца она **умре** [...] (1847: 24)

умирати: Ванда **умире** дѣвица, превременно, и одъ себе-убитства, Любуша скончава се у зрелому узрасту, одъ природне смрти [...] (1847: 34)

уплашити се + од + Г: [...] када є мати оскорбѣна, када є разлюћена, када **се одъ чега уплашила** нека не дає дѣтету сисати [...] (1847: 104)

уплести + А + Л (драги камен у косу): Гдѣкоє жене када се обуку у скупощѣне хальине, када **уплету покои драгій камень у косу**, и сѣдну на кола, мысле да су већ на вршини людске среће и чести [...] (1847: 67–8)

употребити + А (своју слободу): Неки су ю корили што є протива волѣ великога Вѣћа **употребила свою слободу** [...] (1847:)

успалити + А: [...] скупи све благороднике изъ оне околице, и тако **ій узпали** своимъ говоромъ [...] (1847: 31)

уступати + А (моја права): [...] [мужу, прим. аут.] нѣму я **уступамъ сва моя права надъ тобомъ** [надъ сыномъ, прим. аут.] [...] (1847: 41)

усудити се + инф. (показати, доказати): [...] **усуди се** до края **показати** му да криво умствує; али одма увиђа свою погрѣшку, те благоразумно поправля ю, и ярость кралѣву утишава [...] (1847: 23); Она заборава свою обичну обозрительность и **усуди се доказати** му да криво умствує [...] (1847: 14–15)

утешити + А: [...] **утѣши ю**, охрабри, и остане кодъ нѣ све до часа порођая [...] (1847: 19)

утишавати + А (крављуву јарост): [...] усуди се до края показати му да криво умствуе; али одма увиђа своју погрѣшку, те благоразумно поправаля ю, и яроствь крављуву утишава [...] (1847: 23)

учествовати + у + Л (народним догађајима): Полякинѣ [...] су у обште выше участвоваля у народнимъ догађајима, и выше примѣра юнаштва и свакога одличія оставиле у повѣстници него све остале скупа Славянке [...] (1847: 47–8)

учинити + инф. (утврдит)/ + А/ + за + А (своје дете): [...] учини утврдити Псари, презове га Любинѣ и одабра за своје престолиште. [...] (1847: 35); Она коя роди, пакъ одма по рођеню баца дѣте у туђа наручія... та є само учинила оно чему нїє могла измакнути, али ни єдну материнску дужность испунила нїє, манѣ є учинила за своє дѣте него коя живина [...] (1847: 102)

хахакаати: Има жена кое смѣюћи се, тако яко **хахакаю** да мозакъ задрезди оныма кои до нѣи стоє [...] (1847: 69)

цвилети: [...] видећи се ослобођена одъ страшне затеге, у коіой є **цвила** одъ времена своє удатбе [...] (1847: 17)

чинити + за + инф. (одржати) / + А: [...] вы ћете можда помыслити да я то **чиним** єдинствено за одржати мою досадашню власть [...] (1847: 38–39); [...] многе мое читательке слѣдитиће дѣцу повіяти исто као што **су то чиниле** и до сада [...] (1847: 99)

штедети + А (његово самољубіе): [...] она съ нѣимъ богословне препирке води [...] али у тому **штеди** вѣшто његово самољубіе [...] (1847: 23)

4.3.2. Глаголи којима се квалификују особе мушког пола

бацити +А (убрусац, мараму): Говори се [...] и да **ће** овај Султанѣ Англійскій опетъ **бацити** свой убрусацъ (1847: 4); Султани **баце** мараму на жену кою одабраю. (1847: 4)

бити се + на + А (част): Свакій юнакъ имао є єдну жену, на чію **се** честь **био** [...] (1847: 77)

бити у забуни: [...] рече тронутымъ гласомъ писатель; я **самъ у** найвећой **забуни** [...] (1847: 60)

благословити + А (дете): Сеимуръ **благослови** своє дѣте [...] (1847: 21)

бојати се + СІ. доп.: Госпо, я **се боимъ** да самъ одабрао неудобанъ часъ за доћи у васъ [...] (1847: 9); Али я **се боимъ** да и та европейска куга къ нашему народу не прилѣпи се [...] (1847: 101)

владати се + СІ. доп.: [...] Американскій и Србскій юнакъ, свакій **се владао** у својой земљи онако као што є сходно было [...] (1847: 55)

водити + у + А (лов): [...] полковникъ радо [ю, прим.аут.] **є водіо у ловъ** [...] (1847: 28)

вратити + А (добро): [...] слѣдовательно дужность му надстои да и онъ **врати добро** за добро, да домовини [...] полезанъ буде [...] (1847: 94)

врвети: [...] народъ **є врвіо** са своју страна къ граду Либину [...] (1847: 37)

губити + А (разборитост): Ако човѣкъ не може да спава, ако **губи** мало по мало разборитость [...] то су знаци несумњиви да онъ има на себи врућицу. (1847: 85)

давати + инф. (осудити): [...] у Европи врховный Вођа **дає** преступника осудити на смртъ одъ прекога суда [...] (1847: 58)

давати сведочанство + о + Л: Опать Арно, кои є быо войникъ, **дає о нъой** єднако свѣдочанство [...] (1847: 31)

дати (се) + инф. (видити, одвести): Начелникъ забунѣнъ сбогъ толико срамотнога за себе побѣђеня, **не даде се већ видити** [...] (1847: 30) Тѣри, живо тронуть у срдцу на таку милость, **даде се** съ мѣста одвести у дворъ кралѣвскій [...] (1847: 60)

делити + А (власт, детињство): [...] она є предвиђала да нѣнъ мужъ, или **ће** съ нъомъ власть дѣлити, или іой исту и сасвимъ одузети. (1847: 36); Дѣтинство дѣлимъ на две части [...] (1847: 96)

деловати + у + Л (опстојателствима): [...] треба особито пазити на обстоятелства (‘околности, прилике’; РМС) у коима **є онъ дѣловао** [...] (1847: 55)

добижати + А (венац победе): Свакій юнакъ имао є одну жену [...] одъ чіе є руке кадгодъ и вѣнацъ побѣде добывао. (1847: 77)

добити + А (чин, позив на бој, новце, полезну лекцију): [...] онъ, [Сеимуръ, прим. аут.] када се врати у Англию, **добіе** одъ овога [войводе, прим. аут.] чинъ великога Мороначелника (Амирала). (1847: 17); [...] неулюдный Начелникъ **добіе** одъ некога господичиѣна Сен-балмона позивъ на бой. (1847: 30); [...] Викторъ Уго **добіе** заискане новце, те едномъ пѣсномъ обезсмрти то похвално дѣло. (1847: 59); Често при тому млађи **добію** одъ старіи какву полезну лекцију [...] (1847: 74)

довести + А + до + Г (језик до савршенства): [...] наилазимо у Дубровнику на едно друство врло танкоумны пѣсника, кои [...] езыкъ до знатнога савршенства доведу [...] (1847: 105)

додјати се + А/ + СІ. доп. (удовство): Говори се да **се** кралю Аригу VIII-му **додјало** удовство [...] (1847: 4) **Додјало му се** већъ што е толико пута остао съ превареномъ надеждномъ (1847: 7)

допадати се + А (положење): Мы нећемо ноћити овдѣ, еръ ми **се** положенѣ **недопада** [...] (1847: 57)

допустити + СІ. доп.: Арх. Крамеръ **допусти** да се вѣнчанѣ учини после три мѣсеца удовства [...] (1847: 12)

досађивати + Д (друштву): Ако е двоици желя препирати се [...] нека **не досађую** друштву [...] (1847: 72)

дотерати + А + до + Г (војнике до послушности): **До** кое е послушности овај чрезвычайный мужъ **дотерао** своє войнике [...] (1847: 56)

дочекати + А (начелника): [...] овај [краль, прим. аут.] **га** [начелника, прим. аут.] тако осорно **дочека** [...] (1847: 15)

држати + А (руку): [...] не сѣћаюћи се повући къ себи **руку** кою іой **држаше** Сеимуръ. (1847: 8)

друговати + са + И: Добри люди ишли су къ найвећему Богу, и **друговали су са** онима кои су іймъ были наймилии на овому свѣту [...] (1847: 54)

жалити + СІ. доп.: Многи су га чули гдѣ **жали** што е оженѣнъ [...] (1847: 20)

забављати се (‘запослити се нечим, посветити се нечему’; РМС) + И (писателством): Нико ние тако штетанъ людскому роду као човѣкъ просвѣтлѣна ума, а покварена срдца; особито ако **се** тай човѣкъ писателствомъ забавля [...] (1847: 66)

забранити + А (таква сношења): [...] као што нѣсу была [слободна, прим. аут.] ни за времена Цара Душана, кои є сношења такова [женског пола са мушким, прим. аут.] закономъ **забраніо**. (1847: 46)

зажелети + А/ Г (лаку ноћ, покоја): Онъ пусти себи привити по обичаю ногу, и **зажели** іой лаку ноћъ. (1847: 53); [...] и тимъ све дотле слѣдити докле погиблна появлења престану, и болестникъ **зажели** покоя. (1847: 91)

затегнути + А (повој): [...] када **бы** му манѣ повой **затего** [...] оно [дете, прим. аут.] бы мирніе было [...] (1847: 99)

зауимати + А (предње стаје): [...] преднѣ [стаје, прим. аут.] **зауимаху** само люди. (1847: 44)

звати + А + на + А (пријатеље на ручак): [...] мужъ свое опетъ особите пріятелѣ **зове на ручакъ**. (1847: 83)

изабрати + А (неколико људи): **Изаберите** неколико людій и пошльте ій къ нѣму да му нѣговъ изборъ яве [...] (1847:39);

изводити (‘створити, начинити, саставити својом вештином (пишући, сликајући, превајући, клешући цртајући и сл.)’; РМС) + А (чланчић): [...] да бы я и у тому изпуніо мою дужность, [...], **изводит’ћу** кадкада [...] и гдѣкои чланчићъ о домаћици [...] (1847: 73)

изгубити + А (главу): [...] ерь ево вамъ се кунемъ да **ће** тай [войникъ, прим. аут.] главу изгубити ко не послуша [...] (1847: 57)

издахнути: [...] имао є такође бити сутра данъ погубѣнъ [старый войвода, прим. аут.], да предидућега вечера **ніе** краль **изда’нуо** [...] (1847: 16)

изиграти + А (политичну ролу): За оцѣнити еднога човѣка кои є **изиграо** какву велику политичну ролу, треба особито пазити на обстоятелства у којима є онъ дѣловао [...] (1847: 55)

изнаћи + А (збирке песама): [...] у Кралодворском рукопису, или, збирки стары Чески пѣсама, коє є пріє неколико година **изнашао** гос. Ваславъ Ханка [...] (1847: 42)

изравнити се + са + И (женом): [...] едва **су се съ ньомъ** [са Сен-балмоновом женом, прим. аут.] **изравнили** найхрабрїи люди. (1847: 31)

испразнити + А (бордарску благајну): [...] главна [тужба, прим. аут.] была є та [...] пакъ да є **изпразніо бродарску благајну** [...] (1847: 21)

испунити + А (дужност): [...] да **бы** я и у тому **изпуніо** мою дужность, те оскуданъ не оставіо предузетый предметъ учтивости [...] (1847: 73)

испуњавати + А (дужности): Наши отци **испуњавали су** точно дужности гостолюбїя [...] (1847: 49)

казнити + А (непослух): Карађорђе [...] **бы военый неполсухъ казніо** [...] смрћу (1847: 58)

клетити се + С_{1, доп.}: [...] ерь ево вамъ **се кунемъ** да ће тай главу изгубити ко не послуша [...] (1847: 57)

копати + А (очи): Карађорђе ніє сѣко руке, уши или езыкъ, **ніє** їймъ **копао очи** [...] (1847: 58)

корити + А: [...] ерь онъ ніє хотѣо имати криво, препирао се є гнѣвно, пакъ после **ю коріо** да она забораваля нѣгово кралѣвско достоянство [...] (1847: 14)

купити се + около + Г (непорочних жена): [...] могло бы ипакъ дати поводъ подозреню многи пакостница и пакостника, кои **се** свакда **купе около непорочны жена** [...] (1847: 22)

ласкати + Д (себи): [...] свакій храбрїи, богатїи, или лѣпшїй племићъ себи є потайно **ласкао** да ће можда кнегиньинимъ мужомъ постати. (1847: 37)

љубити + А: [...] могло бы се посумняти да велико богатство Катарине ніє быо найманьїй узрокъ изъ коега є онъ ню любіо [...] (1847: 18)

марити + за + А: Онъ є на концу толико мало за ню маріо [...] (1847: 19)

мучити (најнежније срце): Овай є худо **мучіо** найнѣжніе срце, преваріо найболю жену, нѣну смрть проузроковао [...] (1847: 25)

наговарати + А: [...] будући да [ю, прим. аут.] є нѣный собственный мужъ на то [наклоность къ мужкимъ забавама, прим. аут.] **наговарао** [...] (1847: 28)

надвладати ('савладати'; РМС) + А (буне): [...] ако іѣ [буне, прим. аут.] ты будешъ умѣрено подносио **надвладатѣешъ іѣ** славодобытно. (1847:40)

надхитити + А: Вы **сте ме надхитили**, господине; я самъ сада управо къ вама ишо. (1847: 60)

називати + А (друго доба): [...] друго доба одъ осме године протеже се до петнаесте, и **називамъ га** пораслость [...] (1847: 95)

наименовати + А + И (њега књижником): [...] Кралѣвићъ [...] одма **га наименоує књижникомъ** при єдному одъ свои дворова. (1847: 60)

налазити ('смастрати, држати') + А: Госпо, я самъ слушао рѣшенѣ Вѣћа, и **налазимъ га** да є єдно чудо предвиђеня [...] (1847: 7)

налазити се + код + Г (младе кралѣвице)/ + у + Л (раздражености, тој чети): Зачуђена што **се онъ налази кодъ младе кралѣвице** [...] (1847: 19); [...] родитѣ се [...] у єдному народу суровому, кои **се налази у раздражености** свію политичны страстіѣ [...] (1847: 56); [...] говораше ми єданъ войвода кои **се є у той чети налазіо** [...] (1847: 57)

намрдити ('намргодити'; РМС) + А (чело): Краль **намрди чело**, и умукне. (1847: 15)

напајати + А (несрећну жену): [...] горкости и любоворъ коима є онъ **напаяо свою несрећну жену** проузрочише нѣну смръть [...] (1847: 20)

написати + Г (седам комедија): Никола Налѣковићъ [...] **написао є** нашки седамъ комедија у стиховима [...] (1847: 107)

наредити + С_{1, доп.}: [...] [краль, прим. аут.] **нареди да ю сутра затворе**. (1847: 15)

наћи + А (ситнога младића, препирачицу, друго јело), за + адв. (за добро): Онъ на тай позивъ дође, и **нађе** на означеному мѣсту єднога ситнога младића [...] (1847: 30); Очаранъ да є **нашо** у Катарини препирачицу себе достойну [...] (1847: 14); Како бы оваѣ у ютро устао, већъ бы друго ело **нашо** готово [...] (1847: 48); [...] царъ Душанъ Силный **нашо** є ('оценити, проценити'; РСЈ) за добро нарочитымъ закономъ утврдити га [обычай, прим. аут.] [...] (1847: 80)

носити + А (знакове): Свакій юнакъ имао є єдну жену [...] чіє є знакове носіо [...] (1847: 77)

обесмртити + А (то дело): Викторъ Уго добіє заискане новце, те єдномъ пѣсномъ **обесмрти** то похвално дѣло. (1847: 59)

обожавати + А (њу, правду њеног управљања): [...] народъ, кои є цѣніо пророчнымъдухомъ обдарену [...] **обожаваше ю** као богиню. (1847: 34); Премъ да **су** Чеси **обожавали** Любушу, и правду нѣнога управляня [...] (1847: 35)

обработавати (‘обрађивати’; РСАНУ) + А (земљу): Тада се спомене о некому Премыслу [...] живећему [...] на єдној земљи кою є самъ **обработавао**. (1847: 37)

обранити + А (славу): Ветранићъ [...] и племенитомъ пѣсмомъ **обраніо** одъ зависти [...] славу [...] єднога пріятеља своєга [...] (1847: 106)

одабрати + А (жену, неудобан час): Султани баце мараму на жену кою **одабраю**. (1847: 4), Госпо, я се боимъ да **самъ одабрао** неудобанъ часъ за доћи у васъ, рече краль [...] (1847: 9)

одвести + А (пастира): [...] бы саставлѣнъ одборъ изъ тридестъ найодличнии племића, кои пођу у Стадице [...] **да га** [пастира, прим. аут.] **одведу** къ Либину. (1847: 39)

оделити се + са + И (са Катарином): [...] съ Катариномъ Арагонскомъ брачно се **одѣлио** [...] (1847: 3)

одликовати се + И (блистательним својствима и ретком умношћу): [...] младога господичића, кои **се одликоваше** блистательнимъ својствама, и редком умностю [...] (1847: 15)

одржати се: [...] безъ Карађорђеве строгости **не бы се были** [войници, прим. аут.] ни саме две године **одржали**. (1847: 56)

одузети + А (власт): [...] она є предвиђала да нѣнъ мужъ, или **ће** съ нѣномъ власть дѣлити, или іой исту и сасвимъ **одузети**. (1847: 36)

одупрети се + Д (његовим наредбама): Вы ћете се бояти и нѣгова погледа, а камо ли **да се одупрете** његовимъ наредбама [...] (1847: 38)

оповргнути + А (предмет за препирање): [...] онъ **бы положіо** еданъ предметъ за препиранѣ [...] и самъ **оповрго**. (1847: 14)

оправдати се + од + Г (начина којим је прекинуо везу): Овай **се** лако **оправда одъ** начина мало напраснога коимъ **є быо прекинуо ньюву везу**. (1847: 17)

определити + А (двадесет и две године): Я **опредѣлюємъ** двадесеть и две године као течай времена нужднѣй за воспитанѣ. (1847: 95)

осетити + А (неслогу и слабост)/ + СІ.доп.: Аригъ **осѣти** да му се смръть примиче [...] (1847: 15); [...] мы [войници, прим. аут.] **смо** најживлѣ **осѣтили** нашу неслогу и слабость. (1847: 56)

оставити + А (предмет, њу, слободу избора, два побожна драма): [...] да бы я и у тому изпуніо мою дужность, те оскуданъ **не оставіо** предузетѣй предметъ учтивости, изводит'ѣу кадкада [...] и гдѣкой чланчиѣ о домаѣници [...] (1847: 73); [...] премъ да **сую** **были оставили** сви нѣни другари [...] (1847: 31–2); [...] сви великаши [...] слободу избора подпуну іой **оставе**. (1847: 36); Марое Држиѣ **оставіо** **є** уписано [...] два побожна драма [...] (1847: 106)

отправити + А (пратњу): Краль **одправи** еднымъ знакомъ свою пратню, пакъ Катаринову, и съ њомъ остане самъ. (1847: 9)

пасти + у + А (саѣвост): Ако одъ велике вруѣине онъ **паде** у санльивость, и за ништа немари, то му треба баремъ сваки петъ минутака улѣвати у уста по едну малу лажицу (кашику) воде [...] (1847: 20)

писати + А + Д (краљевіѣу писманце)/ адв. (красно): Едномъ Викторъ Уго, познатѣй писатель французкѣй, **пише** кралѣвиѣу овако писманце [...] (1847: 59); Видило се много учены жена и людѣй, кои дочимъ красно пишу, доста тежко и несавршено изражую се у дружтву. (8147: 71)

пленити + А (ѣне сельаке): [...] разуздани войници узнепокояваху, **плѣняху**, упропасаваху нѣне сельаке. (1847: 30)

побринутити се + за + А: Али Начелникъ ни найманѣ **се не побрине** за то. (1847: 30)

поверити + А + Д (власт њој): [...] народъ ческѣй **ніє** ньюй единствено **повѣрїо** власть [...] (1847: 35)

повести на + А (неприятель): [...] онъ ий на поредакъ привикне, и толико пута на неприятелѣ **поведе** да ий у неустрашима войнике преобрати. (1847: 54)

повести реч: [...] и зато **ѣу** о тому **повести** рѣчь. (1847: 101)

повити + А (дете): Када **бы га** [дете, прим. аут.] тврдо **повіо**, оно не бы престало дречеѣи, или узнемируюѣи се [...] (1847: 99)

повратити се + на + А (исти предмет): [...] пакъ **се** и у овой [свезски, прим. аут.] на истый предметъ **повраѣамъ** [...] (1847: 76)

повуѣи + А (руку): Выше самъ кратій пружіо руку да га одтргнемъ [...] али вазда ме некій тайный страхъ задржао, те **бы руку** къ себи **повуко**. (1847: 57)

погрешити + А: Када **бы** слуга, служеѣи при асталу, штогодъ **погрѣшио**; када бы найвеѣу штету учиніо [...] (1847: 76)

подметати се + Д (жртоваѣу): Но као за накнаду жртованя коѣму се я сада **подмеѣемъ**, я ѣу чути велерадо вѣсть вашего вѣнчаня. (1847: 11)

поднети (‘упутити нешто некое усмено или писмено’; РМС) + А (распру): [...] два племиѣа, Рогонъ и Миловець, сваде се сбогъ граница свои земаля, и разпру **поднесу** кнегиньи. (1847: 36);

подносити + А (буне): [...] но ако ий [буне, прим. аут.] ты **будешъ** умѣрено **подносио** надвладатѣешъ ий славодобытно. (1847: 40)

познавати + Г (жена): Я **самъ познавао** жена коѣ [...] су само свою дѣцу доиле. (1847: 100–101)

познати + А: Выше самъ кратій пружіо руку да га одтргнемъ, мыслеѣи у себи „како **ѣе** онъ то **познати**?“ (1847: 57)

показати + А (задовољство, хитроуміе, негодоваѣе): [...] краль іой явно **покаже** своѣ задовољство. (1847: 13); [...] онъ бы положио еданъ предметъ за препиранѣ, пакъ да **покаже** своѣ хитроуміе (‘проницљивост’), развіо бы га самъ, и самъ оповрго. (1847: 14); Сеимуръ **покаже** іой сбогъ тога велико негодованѣ. (1847: 19)

показивати + С_{1.доп.}: [...] кои одъ препирателя приѣ одустаѣ, тай **показуѣ** да ѣ паметніи и учтивіи. (1847: 72)

поклонити се: Сеимуръ **поклони се** почитателно у знакъ послушности, и оде. (1847: 9)

положити + А (предмет за препирање, дете): Очаранъ да е нашо у Катарини препирачицу себе достойну, онъ **бы положио еданъ предметъ за препиранѣ** [...] (1847: 14); [...] **бы** ли га [дѣте] сасвимъ развита на постелю **положио**, оно бы очевидномъ радосѣу, разтезало прсте [...] (1847: 99)

пољубити + (у) + А (домаћицу у руку): Сада е обичай да човѣкъ **полюби домаћицу** у руку [...] (1847: 44)

послати + А (неколико људи): Изаберите неколико людій и **пошльте ѿ** къ нѣму да му нѣговъ изборъ яве [...] (1847: 39)

послуживати + А (жене): [...] по западной Европи люди **послужую жене** [...] (1847: 74)

поступати + адв. (немарно, самовольно, неправедно)/ + са + И: [...] нѣни мужеви [русских жена, прим. аут.] [...] често **су** сурово съ нѣма **поступали**. (1847: 45); Гледаюћи како сада мы грађани **поступамо** выше пута немарно, а кадгодъ и недостойно са странима, ко бы икада реко да смо унуцы гостолобивы Славяна. (1847: 49); Дакле онъ **нѣ поступао** ни самовольно, ни неправедно, него само манѣмъ церемоніяломъ [...] (1847: 58); Када мой непріятель **поступа** самномъ великодушно, онъ ме присилява да га почитуемъ [...] (1847: 64); Христьянство [...] ублажило е строгость коіомъ **су** люди на выше страна съ нѣомъ **поступали**. (1847: 77)

потписивати + Г (смртних пресуда): Свакій данъ [краль, прим. аут.] е **подписивао смртны пресуда** [...] (1847: 14)

потражити + А (письмо): [...] онъ іой га [письмо, прим. аут.] **потражи**, и прочитавши га, бы савршено задовољнѣнъ. (1847:)

потресати се: Ако човѣкъ [...] и **потресуе се** [...] то су знаци несумњиви е онъ има на себи врућицу. (1847: 12)

преварити + А (најбољу жену): Овай е худо мучіо найнѣжнѣе срдце, **преваріо** најболю жену [...] (1847: 25)

превести + А + са + Г (Еурипидову Хекубу са грчког): Ветраниѣ [...] **превео са** грчкога Еврипидову Екубу [...] (1847: 106)

предвиђати + А: [...] я то већ **предвиђамъ**, слуга самъ сада, и слуга ћу увѣкъ остати. (1847: 7)

презирати + А (свакога, ниједну особу): Охолый човѣкъ уважава себе преко мѣре, а при тому **презире свакога**; човѣкъ гордъ, или поноситъ, уважавајући много себе, **не презире ниједну особу** која є почитаня достойна. (1847: 67)

преобратити + А + у + А (војнике у неустрашине [војнике, прим. аут.]): онъ [...] ій у неустрашине војнике преобрати. (1847: 54)

препирати се + адв. (гневно): [...] еръ онъ ніє хотѣо имати криво, **препирао се є гнѣвно** [...] (1847: 14); Ако є двоици желя препирати се, нека одступе на страну, пакъ се ту **препираю** до миле волѣ [...] (1847: 72)

препоручивати + С_{1,доп.}: Али тима баремъ тврдоглавимъ женама **препоручуемъ** [...] да слабо дѣцу повіяю [...] (1847: 99)

преузети: А племенитый Кралѣвићъ **приузме**: „было є у реду да я првый походимъ васъ“ [...] (1847: 60)

преценити + А (ствари): Ови послѣдни [селяци, прим. аут.] гледаю да се долазкомъ єднога странца окористе; и [...] све му ствари прецѣне. (1847: 49)

привићи + А + на + А (војнике на поредак): [Карађорђе] онъ [...] ій [војнике] на поредакъ привикне [...] (1847: 54)

привољавати + А + на + А (мене на помирење): Када мой непријатель поступа самномъ великодушно [...] онъ ме **привољавя на помиренѣ**. (1847: 64)

признати + С_{1,доп.}: Мало є кнезова тако чистосрдачно и явно **признало да у свѣту** [...] првенствує умность [...] (1847: 60)

примати + А (странца, путника): Они [стары Словени, прим. аут.] **су примали странца, и свакога у обште путника, найвећомъ радостю** [...] (1847: 48)

примити + А (писмо, путнички хлеб): Сеимуръ **прими** у Лондону писмо Катарине [...] (1847: 11); Како бы овай у јутро устао, већ бы друго ело нашо готово; ту бы ручао, **приміо путничкій хлѣбъ** [...] (1847: 48)

принети препону (‘препреку’; РСЈ): [...] врло бы васъ мало цѣніо када **бы принео** и найманю препону извршеню нѣгове кралѣвске волѣ [...] (1847: 11)

прионутити + инф. (молити): [...] сви великаши **приону** молити ю да избере себи мужа [...] (1847: 36)

приписати + на + А (издајство): Аригъ VIII то ѝмъ **припише** на издајство прама нѣму [...] (1847: 16)

присилити + А + на + А (њу на пожртвовање, удају): [...] ако се помысли на кое пожертвованѣ овай є **быо ню присиліо**, и какво хитно вѣнчанѣ наставіо іой [...] (1847: 18); Племиѣи **су ю на удаю присилили** [...] (1847: 36)

присилѣвати + А: Када мой непріятель поступа самномъ великодушно, онъ **ме присилѣва** да га почитуемъ [...] (1847: 64)

просити + А (лепу тигру): Говори се да є краль Аригъ **просіо** лѣпу тигру [...] (1847: 4)

проузроковати + А (њену смрт): Овай є худо мучіо найнѣжніе сердце, преваріо найболю жену, нѣну смртѣ **проузроковао** [...] (1847: 25)

пружити + А (руку): [...] принесе по обичаю чело къ кралѣвой руцы, кою іой онъ **пружи**. (1847: 8); Выше **самъ** кратій **пружіо** руку да га [гроздъ, прим. аут.] одтргнемъ, мыслеѣи у себи „како ѣе онъ то познати?“ (1847: 57);

пустити + инф. (привити): Онъ **пусти** себи привити по обичаю ногу, и зажели іой лаку ноѣ. (1847: 15)

радити: [...] онъ **радитиѣ** само по своіой вољи, не тражеѣи каква є ваша [...] (1847: 38)

развити + А (предмет за препирање): [...] онъ бы положіо еданъ предметъ за препиранѣ, пакъ да покаже свое хитроуміе, **развіо бы** га самъ, и самъ оповрго. (1847: 14)

разделити + А (ово време): Ово време [двадесетъ и две године, прим. аут.] **раздѣлюемъ** на три доба [...] (1847: 95)

располагати + И (главама): [...] Аригъ, кои є лако **располагао** главама свои жена, свои сродника, и свои любимаца, [...] (1847: 11)

ручати: Како бы овай у утро устао, веѣъ бы друго ело нашо готово; ту **бы ручао** [...] (1847: 48)

сањати + А (високу судбу): [...] **ніссамъ** ни **саняо** высоку судбу кою вамъ є приправляла Нѣгова славна Милость [...] (1847: 11)

свадити се + због + Г (земаља): [...] два племића, Рогонъ и Миловецъ, **сваде се** сбогъ граница свои земаля [...] (1847: 36)

сећи + А (руке): Карађорђе **ніє сѣко** руке [...] (1847: 58)

сложити + А (песме): Андрија Чубрановић [...] **сложи** многе шаливе и полушаливе пѣсне [...] (1847: 106)

служити + међу + И (међу савезницима)/ + при + Л (при асталу): Премъ да є жупанъ, нѣнъ мужъ, **служіо** међу саюзницима Шпанаца [...] (1847: 29); Момци кои **служе** при асталу иматиће бѣле памучне рукавице на рукама [...] (1847: 76)

смејати се + Д (мукама): Сеимуръ приближи се къ постельи говорехи; „а зашто, госпо, мыслите да **се я смѣсмъ** вашимъ мукама? (1847: 20)

советовати + С_{1.доп.}: Матерама пакъ паметнимъ **совѣтуемъ** да одма по рођеню навуку дѣтету єдну дугачку а широку хальину [...] (1847: 99)

списати + А (пустињака, књигу песама): Ветранић [...] **списао** є своєга пустиняка [Светог Андрию, прим. аут.] [...] (1847: 106); Никола Демитрић **списао** є єдну књигу различни пѣсама [...] (1847: 106)

ставити + А + на + А (војнике на муке): Карађорђе [...] **ніє ій** [войнике] никада на никакве муке ставіо [...] (1847: 58)

ставити се + под + А (предводителство): жупанка [...] ій [благороднике, прим. аут.] узпали своимъ говоромъ и промѣромъ да сви узму оружія, и **ставе се** подъ нѣно предводителство да ослободе своє мѣсто. (1847: 31)

створити + А (књижевство): [...] наилазимо у Дубровнику на єдно дружтво врло танкоумны пѣсника, кои у мало година **створе** читаво єдно књижевство [...] (1847: 105)

тражити руку: Међу племићима кои **су тражили** нѣну **руку**, одабере Л. Сеимура [...] (1847: 5)

тргнути се: Аригъ осѣти да му се смрът примиче; онъ **се тргао** подъ тимъ убитачнымъ увѣренѣмъ. (1847: 15)

трпети + А (жећу): Главно є то да болестникъ **не трпи жећу**. (1847: 89)

трудити се + инф. (сакрити): Онъ є на концу толико мало за ню маріо да се већ ни **трудіо ніе** свою іой немарность сакрити. (1847: 19)

убити + А (жену): [...] законъ пакъ ніе быо ни найманъ предвидіо случай када **бы човѣкъ убіо жену**. (1847: 45)

ублажавати + А (раздраженост): Када мой непріятель поступа самномъ великодушно [...] онъ мою раздраженость свакій данъ већма **ублажє** [...] (1847: 64)

уважавати (‘поштовати, ценити’; РМС) + А (себе): Охольй човѣкъ **уважава себе** преко мѣре, а при тому презире свакога [...] (1847: 67)

уверавати + А: Када мой непріятель поступа самномъ великодушно [...] онъ ме у савѣсти моіой **увѣрава** да є моя мрзость прама нѣму укорна [...] (1847: 79)

увредити + А (њено самољубље, ожењена човека): Племићи су ю на удаю присилили, они **су нѣно самолюбіе увредили** [...] (1847: 36); Тако ко годъ **бы увредіо оженѣна човѣка** морао му є найпріе изплатити накнаду за нѣгову повређену честь [...] (1847: 45–46)

удостојавати се + инф. (понизити се): Люди онда **нієсу се ни удостоявали понизити се** на ситнаріе домоводства. (1847: 29)

уживати (‘користити се неким правом’; РМС)+ А (милост, неизмерна добра): Онъ є **уживао подпуну милость кралѣву** [...] (1847: 5); [...] помоћу овы [осталих грађана, прим. аут.] онъ **ужива неизмѣрна добра** [...] (1847: 94)

узети + инф. (корити)/ (за) + А (њу, оружија, пастира, књижника за руку)/: [...] онъ ю узме выше за уживати нѣно богатство [...] (1847: 24); [...] тако ій [благороднике, прим. аут.] узпали своимъ говоромъ и промѣромъ да сви **узму оружія** [...] (1847: 31); [...] Рогонъ разяренъ **узме** явно корити и ню [...] (1847: 36); [...] [племићи, прим. аут.] зачуђенога пастира знацима кнежевскимъ накићена узму међу себе да га одведу къ Либину. (1847: 39); [...] кралѣвићъ [...] **узме га** [књижника, прим. аут.] за руку [...] (1847: 60)

узнепокојавати + А (њене сельаке): [...] разуздани войници **узнепокояваху**, плѣняху, упропашаваху нѣне сельаке. (1847: 30)

узимати + А (призрења): [...] пише Начелнику Шпанскому, молећи га **да узима призрења** ('обзир'; РМС) на исте. (1847: 30)

узоровати + А (поље): [...] стои колба на едному полю, **коє узорава** некій човѣкъ [...] (1847: 39)

умрети: Када се за цѣло дозна да є краль **умро** [...] (1847: 16)

умукнути: Краль намрди чело, и **умукне**. (1847:)

упињати се + С1_{доп.}: Мои драги Чеси [...] вы **се** тврдоглаво **упињте да уништите** за свака ону скупцоцѣну слободу за кою **су се** дѣдови ваши **упињали да ю одрже** [...] (1847: 38)

употребити + А (доброту и мекост, строгост): Мыслите ли да ћете кодъ нѣга наћи ону доброту и мекость коіомъ самъ васъ я управляла, и **кою сте** вы често зло **употребили?** (1847: 38); [...] да є Васингтонъ Карађорђеву **строгость употребію**, име сурова, а можда и крута, остало бы му и повѣстници [...] (1847: 56)

управљати + И (уредном војском, народом) : Овай є живіо у изображеному свѣту, **управљао є войскомъ уредномъ** [...] (1847: 55); Такови владательи свое **су** високе среће достойни; они су дика и народа **коимъ управляю** [...] (1847: 61)

устреляти + А (непослушника, издајицу): [...] Карађорђе **устрѣляо бы непослушника** или **издаицу** одма при самому непослуху и издайству. (1847: 58)

усудити се + инф. (уоставити, убрати, ући): [...] главна [тужба, прим. аут.] была є та, да **се усудію уоставити** свое мысли на едну кнегиню кралѣвске крви [...] (1847: 21); Я быо самъ войвода, пакъ **нісамъ се усудію убрати** еданъ гроздъ [...] (1847: 57); царь Душанъ Силный нашо є за добро нарочитымъ закономъ утврдити га [обичай, прим. аут.] заповѣдаюћи да ніеданъ човѣкъ **неусуди се ући** у туђу кућу [...] (1847: 80)

усуђивати се + инф. (надати се): [...] када **самъ се я усуђивао надати се** да ћу постићи вашу руку, нісамъ ни саняо високу судбу кою вамъ є приправляла Нѣгова славна Милость [...] (1847: 11)

усхтети: [...] онъ ће вамъ моћи, ако **узхтѣде, узимати** и саме животе [...] (1847: 38)

утврдити + А (темелъ књижевности): [...] наилазимо у Дубровнику на едно друштво врло танкоумны пѣсника, кои [...] **утврде темелъ** србской књижевной слави. (1847: 105)

учинити + А (одлуку, штету)/ + Г (других преступака)/ + инф. (стратити): Сеимуръ [...] **учинио** є свою одлуку. (1847: 11); [...] онъ **учини стратити** (‘погубити’) сына старога войводе Норфолка [...] (1847: 15); ∴ [...] главна [тужба, прим. аут.] была є та [...] а на концу да **є учинио други преступака** [...] (1847: 21); Када **бы** слуга [...] найвећу штету учинио [...] (1847: 76)

учити + (А) + инф. (њу руковати оружјем, трчати на коњу): [...] полковникъ радо є водіо у ловъ, и **учіо** [ю, прим. аут.] оружјемъ руковати, и на коню трчати [...] (1847: 28)

хранити + А (владара): Вы **ћете** га [владара, прим. аут.] цѣномъ ваше крви **хранити** [...] (1847: 38)

ценити + А: [...] врло **бы васъ** мало **цѣнио** (‘поштовати, уважавати некога’; РСЈ) када бы принео и найманю препону извршеню нѣгове кралѣвске волѣ [...] (1847: 11); [...] народъ, кои [ю, прим. аут.] **є цѣнио** (‘сматрати’) пророчнымъ духомъ обдарену [...] обожаваше ю као богиню. (1847: 34)

чекати + С_{1.доп.}: [...] али самъ само Тома Сеимуръ [...] кои **чекамъ** време да постанемъ нѣнымъ господаромъ и супругомъ. (1847: 7)

чувати се + С_{1.доп.}: Я **ћу се чувати** да васъ не опечалимъ (‘ражалостим’; РМС) описиванѣмъ пристранскога (партайскога) рата [...] (1847: 31)

чудити се + С_{1.доп.}: [...] средъ те немарности стары законодаваца прама жени у обште, човѣкъ **се чуди** када наиђе на еданъ закоъ кои узима у найвеће призрењѣ дичность жене [...] (1847: 45)

4.3.3. Семантичка класификација глагола који означавају радње чији је агенс жена/ мушкарац

Како би се упоредиле слике жене и мушкараца издвојени су они глаголи који се јављају искључиво код једног од полова. Видски парњаци третирани су као иста лексема⁴⁰, с обзиром на чињеницу да углавном уносе исту семантику. Семантичка класификација глагола преузета је из: Тошовић (1998), Бјелаковић (2008) и Мразовић (2009), уз понеке измене.

Са лексемама којима се денотира жена јављају се следећи типови глагола:

- Трансформативни глаголи⁴¹: дојити, обезоружати, обући се, окаљати (поштење), окретати (тело), подковати (коња), поправљати (погрешку), попрскати (људе који седе према њима), превијати се (на столицама), привити (болесну ногу), узјахати (на коња), уплести (покоји драги камен у косу);
- Креативни глаголи⁴²: готовити, прести, рађати, ткати, основати (град);
- Глаголи поседовања⁴³: сабрати (у себи гордост и скромност)
- Глаголи промене власништва⁴⁴: поклонити (новац), уступати (некоме права);
- Глаголи кретања: испратити, састати се;
- Релациони глаголи⁴⁵: бити на служби, венчати се, договорити се, дослуживати, зависити (од себе), заменити (тамне хаљине удовице невесном хаљином), заслужити (смрт [ако укаља поштење, прим. аут.]), заузети (власт), именовати (кнеза), краљевати, неговати (дете), обвезати се (следити туђу вољу), одати се

⁴⁰ На пример, од видских парњака *привити* и *привијати* који се јављају у ситуацијама у којима је агенс жена, наведен је само један. Уколико се видски парњаци јављају у ситуацијама у којима су вршиоци радње различитог пола, оба глагола су наведена: *препоручити* (жена) и *препоручивати* (мушкарац).

⁴¹ Ови глаголи „именују радње чијом се реализацијом објекат глаголске радње квалитативно мења или мења положај (али не и место), задржавајући она својства на основу којих се и даље убраја међу ентитете исте врсте.“ Обухвата две поткатегорије: „1. објекат глаголске радње квалитативно се мења (*ишарати зид, уредити двор*) 2. објекат глаголске радње мења положај (али не и место) у простору или успоставља контакт са неким другим ентитетом (нпр. *обесити, напунити, прекрити нешто* и сл.)“ (Бјелаковић 2008: 30).

⁴² „Ове конструкције именују радње чијом реализацијом настаје објекат (*основати библиотеку, начинити, сазидати нешто, ископати ров, справити вечеру* и сл.)“ (Бјелаковић 2008: 31).

⁴³ X има Y = „X је власник који располаже неким предметом или предметима, материјалним добрима или животињама. То је готово искључиво човек [...]“ (Мразовић 2009: 74).

⁴⁴ Овом групом глагола означава се промена власника објекта, а ту промену може иницирати тренутни власник (нпр. *поклонити новац*) или будући власник (нпр. *одузети власт*).

⁴⁵ Реализацијом радње ових глагола успоставља се нов однос између пацијенса и агенса (ако објекат има обележје [-живо]), или се мења/ одржава статус објекта (ако објекат има обележје [+живо]): „*одобрити нешто, ослободити, наименовати некога неким чином, држати некога у ропству*. Објекат глаголске радње не мења место у простору, јер се моција односи на промену положаја неке особе на хијерархијској лествици друштва“ (Бјелаковић 2008: 34). Овом групом обухваћени су и непрелазни глаголи попут *венчати се*, којима се реферише о промени статуса ентитета након извршене радње.

(судби), одрећи се (тога достојанства), опростити се, покорити се, помирити се, понижавати, почитовати (људе), пригнути колено, спустити образ, укидати (мрзост [међу децом, прим. аут.]), учествовати, штетети (његово самољубље);

- Когнитивни глаголи: заборавити, обраћати позорност, разумети, сматрати;
- Комуникативни глаголи⁴⁶: водити препирке, описивати (будућност), препоручити, сипати речи, хахакати, цвилити;
- Каузативно-медијални глаголи⁴⁷: задовољити (жеље свог срца), наговорити, охрабрити, побудити (супруге), подати за право, привезати (некога к себи), сазвати (сатрешине), скупити (благороднике), срамотити, страшити, успалити (благороднике говором), утешити, утишавати (краљеву јарост);
- Медијални глаголи⁴⁸: варати се, веселити се, оскудевати (сваког увесељења), ослабити, поболети се, поцрвенети, стидети се, страшити се, уплашити се
- Егзистенцијални глаголи⁴⁹: обитавати, платити⁵⁰ (животом увредљив изражај), проводити (трудан живот, већи део свог времена), родити се, скончавати се;
- Интенционални глаголи⁵¹: заузети се, набављати, набљудавати (обраћати пажњу на одевање), намерити, предузимати, решити се, старати се.

Са лексемама којима се денотира мушкарац јављају се следећи типови глагола:

- Трансформативни глаголи: делити (власт, детињство на делове), држати (руку), затегнути (повој), изнаћи (збирке песама), испразнити (бродарску благајну), испунити (дужност), копати (очи), намрдети (чело), напајати (жену љубомором), носити (знакове своје жене), обесмртити (неко дело), обрабативати (земљу), подметати се (жртвовању), повити (дете), повући (руку), погрешити, положити (дете), пољубити, потписивати (смртне пресуде), превести, преобратити,

⁴⁶ Сипати речи, хахакати и цвилити припадали би класи глагола говорења. Иако је на почетку рада установљено је да ће комуникативни глаголи из анализе изостати, они су задржани због своје структурне занимљивости. Такође, глагол цвилити не мора се схватити буквално. У овом примеру носи значење ‘осећати душевни бол, патњу’, а не ‘испуштати пригушен пискав глас (од бола, жалости)’.

⁴⁷ Овим појмом, преузетим из класификације М. Алановића (2011), означавају се радње „код којих се деловањем агенса стимулише промена стања ентитета обухваћеног глаголском радњом“ (Бјелаковић 2015: 119).

⁴⁸ Ова група глагола реферише о психолошком или физиолошком стању, или о промени ентитета са обележјем [+ живо]. Одговара групи глагола психолошких и физиолошких стања у класификацији Б. Тошовића (1998/2) „*туговати, веселити се, плакати; старити, гладовати, дебљати се*“ (Тошовић 1998/2: 118).

⁴⁹ Овим глаголима означава се „настајање, постојање и нестајање неког ентитета“ (Мразовић 2009: 73).

⁵⁰ Глагол платити заједно са својом допуном „животом“ смештен је у групу егзистенцијалних глагола, јер дати спој има значење ‘умрети’.

⁵¹ Овом групом обухваћени су глаголи који означавају намеру, изразито залагање и труд особе.

пружити (руку), разделити (време на делове), развити (предмет за препирање), ручати, сећи (руке), узоравати (поље), хранити (владара);

- Креативни глаголи: изиграти (политичну ролу), сложити (песме), списати (књигу), списати (‘описати’) (Св. Андрију), створити (књижевство), утврдити (темељ књижевности);
- Деструктивни глаголи⁵²: надвладати (буне), оповргнути (предмет за препирање), устрељати (непослушника, издајцу);
- Глаголи поседовања: одликовати се (блистатељним својствима и ретком умношћу), располагати (главама), уживати (милост, неизмерна добра);
- Глаголи промене власништва: одузети (власт), поверити (власт некоме), потражити (писмо од некога);
- Глаголи кретања: водити (у лов), врвети (са свих страна), купити се (около непорочних жена), тргнути се;
- Објектномотивни глаголи промене статуса⁵³: одвести (пастира к Либину);
- Релациони глаголи: благословити (дете), допустити, дотерати (војнике до послушности), друговати, забранити, изабрати, изравнити се (с неким), казнити, корити, мучити, надхитити, називати, наименовати, обранити (славу пријатеља од зависти), одупрети се (наредбама), пленити, послуживати (жене), преварити (жену), преценити (ствари), признати (да умност првенствује), привићи (војнике на поредак), принети препону, приписати (некоме на издајство), просити (лепу жену), пустити (‘допустити’), служити (међу савезницима, при столу), ставити (војнике на муке), ставити се (под предводитељство), тражити руку, ублажавати (нечију раздраженост), увредити (њено самољубље), узнепокојавати, управљати, ценити (‘поштовати, уважавати некога’);
- Афективни глаголи⁵⁴: допадати се (Карађорђу се положај не допада), обожавати, презирати, уважавати (себе);
- Когнитивни глаголи⁵⁵: учити (некога руковати оружјем), ценити (‘сматрати’);

⁵² Реализацијом радње коју ови глаголи означавају објекат се уништава, „односно толико се мења да се више не може убројати међу ентитете исте врсте: *разорити, удавити, убити* и сл.“ (Бјелаковић 2008: 32).

⁵³ „Након реализације објектномотивних глагола промене статуса објекат глаголске радње променом локализације мења свој статус успостављајући нов однос, нову релацију у односу на друге ентитете (људе, друштвене организације, политичке институције и сл): *предати неког суду, прогнати, истерати неког, бацити неког у тамницу*“ (Бјелаковић 2008: 33). У наведеном примеру пастир постаје кнез.

⁵⁴ При реализацији радње коју ови глаголи означавају „објекат доживљава неко стање које је настало без утицаја његове воље (нпр. *изненадити, преплашити, узбудити некога*) или успоставља неку релацију са семантичким субјектом (агенсом), који је доживео извесну емоционалну промену коју је изазвао пацијенс (нпр. *волети*)“ (Бјелаковић 2008: 35–36).

- Комуникативни глаголи⁵⁶: зажелети (лаку ноћ), клети се, ласкати, наредити, оправдати се, повести реч, поднети (распру кнегињи), препирати се, препоручивати, саветовати, умукнути;
- Каузативно-медијални глаголи: звати (пријатеље на ручак), послати (неколико људи), проузроковати (смрт);
- Медијални глаголи: бити у забуни, бојати се, додијати се, зежелети (покоја), осетити, потресати се, сањати, трпети (жеђу), усхтети, чудити се;
- Интенционални глаголи: марити, побринути се, положити (предмет за препирање; ‘предложити’), преузети, прионути (молити је да изабере мужа), присилити, трудити се, удостојавати се (понизити се), уверавати, упињати се, чувати се (да вас не опечалим).

⁵⁵ Објекат радње означене овим глаголима „представља резултат извесног менталног процеса појединца или групе, чиме тај појам настаје (*измислити нешто*) или се успоставља релација између њега и агенса (*решити неки проблем, научити нешто*)“ (Бјелаковић 2008: 36–37).

⁵⁶ Глаголи клети се и саветовати перформативни су: њиховим изговарањем извршена је радња коју денотирају.

4.3.4. Однос жена: мушкарац

Да би се исправно протумачила слика жене и слика мушкарца која се добија анализом глаголско-именичких веза потребно је имати у виду природу текстова из којих су примери ексцерпирани. Очекивано, уз лексеме које денотирају жене јављају се глаголи типа *рађати*, *дојити*, али изненађује појава глагола типа *обезоружати*, *краљевати*, *узјახати* уз дате именице. Такви примери објашњавају се контекстом из којег су издвојени: први из приче о храброј жупанки која брани имање од страних војника, а друга два из приче о две сестре које су владале Чешком. Глагол *потковати* налази се у причи која говори о представи жене у народној традицији, али то није радња коју жена редовно обавља, већ само по повратку мужа са пута, када је он уморан.

Уочава се изостанак глагола којима се исказује висок друштвени положај и друштвена моћ жене. Присутни су глаголи којима се она квалификује негативно, тачније којима се исказује нижи положај жене, њена подређеност. Она се *понижава*, често погрешно процењује, у присуству друштвено значајнијих лица мора да *пригне колено* и *спусти образ*, *стиди се*, *одриче се* своје имовине након смрти мужа и сл. Велика фреквенцијска разлика у заступљености глагола којима се исказује подређеност уз именице које означавају жене и мушкарце може се тумачити као још један показатељ друштвене привилегованости мушкарца. Глагол *увредити* потврђен је у два примера: у једном је човек увредио жену, а у другом је човек увређен. Међутим, човек који је увредио жену не сноси никакве последице, док се увређеном човеку плаћа накнада за повређену част. Мушкарац је тај који *предводи*, *управља*, који *располаже* главама својих жена, *наређује*, *мучи* и *кажњава*, *потписује* смртне пресуде. Мушкарци који се баве писањем имају моћ да *обесмрте*, *утврде* темеље великој књижевности, *стварају* је.

Када је жена вршилац радње која подразумева још једног учесника она је углавном организатор нечега, она другу особу нагони на радњу: жена *се договара*, *наговара* некога, *побуђује*, *охрабрује*. Жена окупља људе и смирује радњу: *сазива* старешине, *купи* благороднике, *мири се*, *утишава* краљеву јарост, *теши*, *негује*. Једино глагол *страшити* има узнемирујуће дејство на другог учесника радње, међутим контекст из којег је пример преузет показује да жена одустаје од вршења дате радње. Такође, када *води препирке*, она често не говори своје мишљење како би избегла свађу.

Мушкарац често *служи* другог учесника радње (сам Бан у тексту о гостопримству каже како су мушкарци ти који служе при столу), али је и у позицији да *презире* и *препире се*. Још једном је истакнута друштвена моћ мушкараца: он може да *благослови*, у позицији је да *препоручи* и *уверава*.

Брига жене о својој тежини присутна је и у овом тексту. Глагол *ослабити*, и то у негираној форми јавља се у причи о дојењу, јер су многе мајке одустајале од дојења из страха од мршављења. Глагол *поцрвенети* може се довести у везу са глаголом стидети се, а они квалификују жену у непријатној ситуацији. Мушкарац је *збуњен*, *уплашен*, *зачуђен*, *досадно* му је.

Жена која планира да учини нешто за то *се заузима*, *решава се* на тај корак, *намерава*, *предузима*, *набавља* оно што јој је за то потребно. Мушкарци *приону* на посао, *утињу се* и *труде*, *преузимају* реч или су они ти који започињу разговор о нечему, а затим га развијају и сл. Инвентар датих глагола много је већи код мушкараца.

5. Закључна разматрања

Номинација лица којима се означавају особе женског пола знатно је разноврснија у савременом српском језику, а разлог за то је промењена улога жене: жене је раније била доминантно мајка и домаћица, а данас она може заузимати позиције које су раније биле намењене искључиво мушкарцима. У другој свесци часописа *Воспитатель женский* жена је углавном именована у оквирима традиционалних схватања. Данас „је више жена у јавној сфери, али је и осетљивост представника српског језика на ту појаву [означавање титула и професија жена, прим. аут.] порасла. Томе су допринеле и разне активности стручњака за језик у (медиијима пре свега) али и залагања појединки и појединаца да објасне важност употребе родно осетљивог језика у процесима демократизације целокупног друштва у Србији“ (Савић 2009: 12).

Придевска квалификација жена и мушкараца показала је да је психолошко стање жене у већини случајева било лоше, била је у подређеном положају у односу на мушкарца, живот јој је зависио од постојања/ непостојања мужа и односа са њим. Мушкарци су представљени као паметни, предузимљиви, дисциплиновани, али су веома често љути, неуљудни и себични. Код оба пола инсистира се на родољубивим осећањима, на значају школовања и добротинства.

Глаголско-именичке везе такође упућују на мањи друштвени значај жена у односу на мушкарца. У изузетним случајевима она обавља радњу која се углавном приписује мушкарцима, али су ти примери условљени контекстом. Жена је заокупљена бригом о дому, породици и имању, док мушкарац одлази из куће и предузима потребне мере како би обезбедио опстанак и нормалан живот својој породици.

Анализирана грађа обухватила је и неке лексеме којих нема у савременом српском језику или имају статус дијалектизма/ архаизма и оне које имају другачију форму или рекцију:

а) лексеме којих у савременом српском језику нема: наблюдавати, намрдити, опазанъ, правонараванъ, чрезвычайный, чувствительный;

б) лексеме које у савременом српском језику имају другачију форму или рекцију: бити се + на + А, додијати се, живляханъ, заслѣпѣнъ, любезный, непобѣдимъ, неустрашимъ, оскудевати + Г, почитованъ, почитовати, увойштенъ, честолюбивъ.

Часопис „Воспитатель женскій“ био је први часопис намењен женама. Имао је поучно-морални карактер и утицао је на појаву других сличних часописа: „Домаћица“ из 1879. године, „Српкиња“ из 1882. године, „Женски свет“ из 1885. године и др.⁵⁷ Тихомир Остојић наводи Банове речи на прослави поводом педесетогодишњице Бановог књижевног рада 1885: „[...] за 41 годину, од како сам у Србији, није ми прошао можда ни један дан, да нијесам штогод смишљао и говорио, писао или дјелао што се клонило на корист народа нашега.“ Подучавање жена сигурно је један од значајних Банових задатака, а његовим речима о циљевима свог књижевног рада завршава се овај рад: „У мојим књижевним производима биће, да како, недостатака, и ти мени без поговора припадају, али ће се и онда наћи, да су ми развој свијести и моралности нашега народа, као и његов углед пред свијетом били цијелъ, којој сам постојано тежио“ (Остојић 1903/2: 150).

⁵⁷ <http://ckk.cb/2017/12/12/vladislav-djordjevic-zenska-stampa-kod-srba/>

6. Литература

Извор

Бань, Матія (1847). *Воспитатель женскій св. 2*, Београд. <<http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/3199>>

Речници

РМС: *Речник српскохрватског књижевног језика*. I–VI. Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска. 1967–1976.

РСЈ: *Речник српског језика*. Нови Сад: Матица српска. 2011.

РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. I–XX. Београд: Институт за српски језик САНУ. 1959–.

ОС: *Речник славеносрпског језика. Огледна свеска*. Нови Сад: Матица српска. 2017.

Цитирана литература

Ајџановић, Милан (2008). *Функционално оптерећење суфикса за обележавање особа*. Нови Сад: Филозофски факултет.

Бань, Матія (1851). *Дубровник, цвет народнога књижевства*. Загреб.
<https://archive.org/details/bub_gb_R29FAAAAYAAJ/page/n3> 26. јун 2019.

Бјелаковић, Исидора (2008). *Партиципски пасив у књижевном језику код Срба у XIX веку*. Нови Сад: Филозофски факултет.

Бјелаковић, Исидора (2015). Колокације са термином месец у српском књижевном језику предстандардне епохе. *Српски језик и његове норме: дијахроно-синхрони аспекти*. Нови Сад: Филозофски факултет, 110–123.

Бјелаковић, Исидора (2018). Лексичка спојивост у књижевном језику Срба прве половине 19. века. *Српска славистика. Колективна монографија. Том 1. Језик. XVI међународни конгрес слависта*. Београд: Савез славистичких друштава Србије, 49-60.

Вељковић, Миладин (2016). Фелџтон према Јовановић, Небојша. „Двор кнеза Александра Карађорђевића 1842-1858“. <https://www.dan.co.me/?nivo=3&rubrika=Feljton&clana_k=531167&datum=2016-02-03> 14. јун 2019.

Вулетић, Александра (2002). *Породица у Србији средином 19. века*. Београд: Историјски институт, Службени гласник.

- Гавриловић, Андра (1903). *Знаменити Срби 19. века*. Загреб: Наклада и штампа Српске штампарије.
- Дојчиновић, Биљана и др (2015). *Књижевство: теорија и историја женске књижевности на српском језику до 1915. године*. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду.
- Драгићевић, Рајна (2001). *Придеви са значењем људских особина у савременом српском језику: творбена и семантичка анализа*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Дражић, Јасмина (2014). *Лексичке и граматичке колокације у српском језику*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Ђорђевић, Владислав (2017). Женска штампа код Срба. <<http://скк.срб/2017/12/12/vladislav-djordjevic-zenska-stampa-kod-srba/>> 14. јун 2019.
- Ивић, Милка (1995). *О зеленом коњу: нови лингвистички огледи*. Београд: Словограф.
- Јованчевић, Саша (2010). Модернизација српског друштва у 19. веку. Политичка ревија 9.1. Београд, 411–436
- Киш, Наташа и Ајџановић, Милан (2007). О употреби именица са значењем особа, Прилози проучавању језика. Нови Сад, 223–230.
- Курешевић, Марина и Бјелаковић, Исидора (2018). Номинација лица у три преписа Приче о Акиру Премудором, Зборник Матице српске за књижевност и језик. 66/2. Нови Сад, 605–625.
- Митровић, Јеремија (1991). Рад Матије Бана у Дубровнику 1848-1850. године по налогу владе Србије и Илије Гарашанина. Зборник радова Илија Гарашанин (1812–1874). Београд, 361–368.
- Мразовић, Павица (2009). *Грамматика српског језика за странце*. Сремски Карловци; Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Остојић, Тихомир (1903/2). Матија Бан. Летопис Матице српске. Нови Сад, 149–150.
- Пауновић, Јелена (2016). Матија Бан – Од Дукатовачких чланака до шефа пресбириа. Српске студије. Београд, 162–176.

- Перовић, Латинка (2006). Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века. Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века 4. Жене и деца. Београд, 7–32.
- Поповић, Марко, Мирослав Тимотијевић и Милан Ристовић (2011). *Историја приватног живота у Срба*. Београд: Клио.
- Поповић, Миодраг (1958/6). Начертаније и српски писци око четрдесетосме. Савременик. Београд, 693–715.
- Тошовић, Бранко (1998). Универзална семантичка класификација глагола. Научни састанак слависта у Вукове дане. Београд: Међународни славистички центар, 113-124.
- Штасни, Гордана (2013.) *Речи о човеку*. Нови Сад: Филозофски факултет.